CZY TYLKO SĄD ROZSTRZYGNIE NASZ SPÓR? MEDIACJA I SĄDOWNICTWO POLUBOWNE

INFORMATOR O ALTERNATYWNYCH SPOSOBACH ROZWIĄZYWANIA SPORÓW

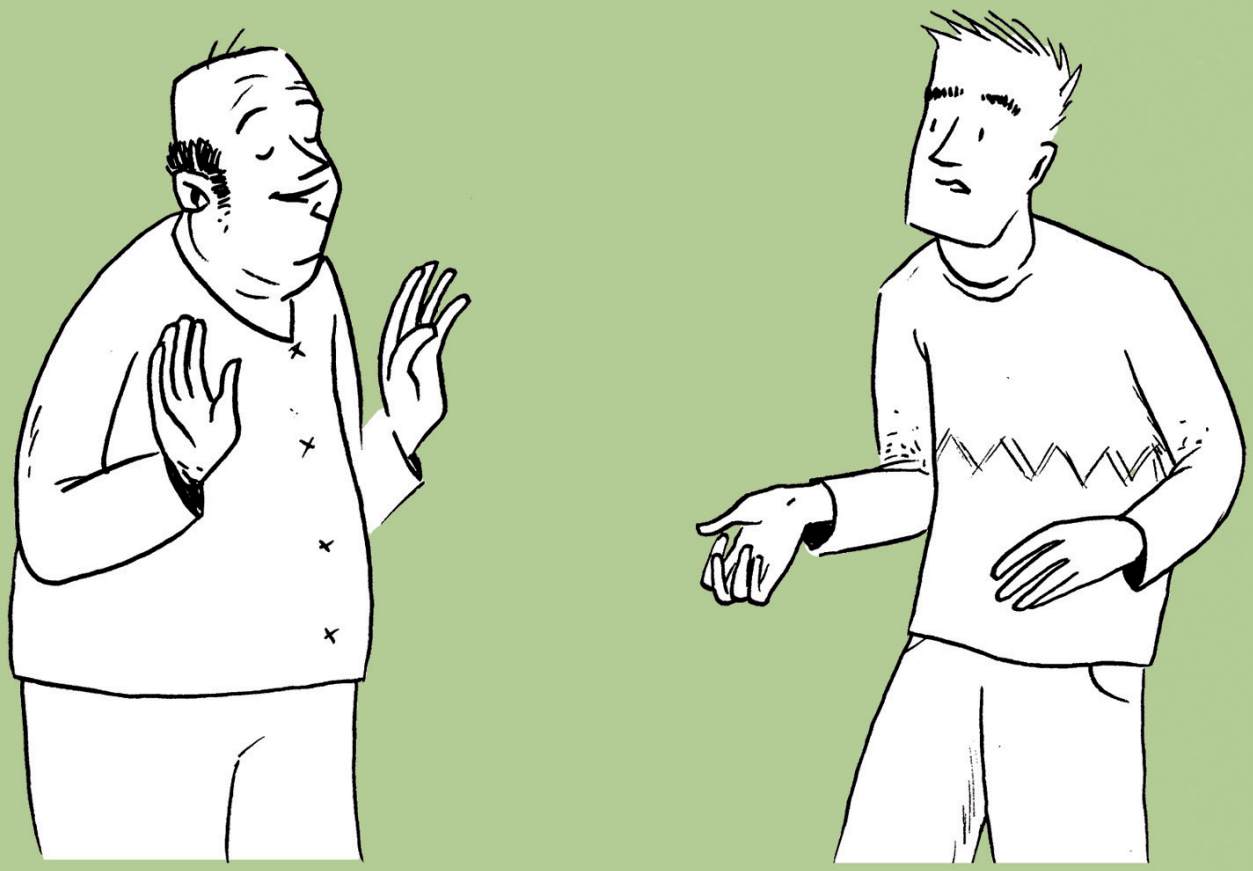

ZBIGNIEW CZWATROSZ • ELŻBIETA DOBIEJEWSKA • ANNA GNYS
AGATA GÓJSKA • MAGDALENA GRUDZIECKA • CEZARY JEZIERSKI
KATARZYNA KOWALSKA • AGNIESZKA RĘKAS

REDAKCJA: AGNIESZKA RĘKAS

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
Człowiek - najlepsza inwestycja

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

CZY TYLKO SĄD ROZSTRZYGNIE W SPORZE ? MEDIACJA I SĄDOWNICTWO POLUBOWNE

Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Priorytetu V „Dobre rządzenie" Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki" 2007-2013.

Warszawa 2010

SPIS TREŚCI

1.WSTĘP.....8

1.1 Przewodnik po informatorze.....11

2.MEDIACJA.....15

- Co to jest mediacja?.....15
- Jakie są zasady mediacji?.....15
- Jaki jest cel mediacji?.....16
- Jakie są zalety mediacji?.....16

2.1. Mediacja w sprawach cywilnych.....17

- W jakich sprawach cywilnych może być prowadzona mediacja?.....17
- Kiedy prowadzi się mediację?.....19
- Jaka jest podstawa prowadzenia mediacji?.....19
- Co powinna zawierać umowa o mediację?.....19
- Kiedy sąd może wydać postanowienie o skierowaniu stron do mediacji?.....20
- Co zawiera postanowienie sądu o skierowaniu stron do mediacji?.....20
- Kiedy następuje wszczęcie mediacji?.....21
- Co powinien zawierać wniosek o przeprowadzenie mediacji?.....22
- Kiedy nie dochodzi do wszczęcia mediacji?.....22
- Kiedy nie prowadzi się mediacji?.....23
- Kim jest mediator?.....23
- Kto może być mediatorem?.....23
- Jak można znaleźć mediatora?.....24
- Czy mediator może odmówić prowadzenia mediacji?.....25
- Jak przebiega postępowanie mediacyjne?.....25
- Jaka jest treść protokołu z przebiegu mediacji?.....26
- Gdzie jest przechowywany protokół z przebiegu mediacji?.....27
- Czy wystarczy samo zawarcie ugody przed mediatorem?.....28
- Czy wniosek o zatwierdzenie ugody podlega opłacie?.....29
- Kiedy sąd odmówi zatwierdzenia ugody albo nadania jej klauzuli wykonalności?.....29
- Jaka jest moc prawna ugody zawartej przed mediatorem?.....29
- Jakie są koszty mediacji w sprawach cywilnych?.....30
- Kto pokrywa koszty mediacji?.....31
- Czy mediatorowi należy się wynagrodzenie, jeśli strony nie doszły do porozumienia?.....32
- Czy strona może się ubiegać o zwolnienie jej przez sąd od kosztów mediacji?.....32
- W jaki sposób są rozliczane koszty mediacji pomiędzy stronami w postępowaniu sądowym?.....32
- Jakie mogą być konsekwencje dla osoby, która wyraziła zgodę na mediację, a następnie odmówiła poddaniu się mediacji?.....33

2.1.1. Mediacja gospodarcza i wynikająca z prawa pracy.....33

- Dlaczego mediacje dla przedsiębiorców?.....34
- Co mediacja daje przedsiębiorcy?.....34
- Czemu mediacja a nie sąd?.....35
- Jak skierować spór do mediacji?.....36
- Jak wybrać mediatora?.....36
- Jakie sprawy gospodarcze i z zakresu prawa pracy można kierować do mediaji?.....37
- Jakie korzyści daje mediacja?.....37

2.1.2. Mediacja w sprawach rodzinnych.....38

- Wprowadzenie 38
- Dlaczego w sprawach rodzinnych warto korzystać z mediacji?.....39
- W jakich sytuacja można skorzystać z mediacji?.....40
- Spory rozwodowe i opiekuńcze.....40
- Co się dzieje z rodziną w rozwodzie?.....40
- Co o mediacji w sprawach związanych z rozpadem rodziny mówi prawo?.....42
- Plan opieki rodzicielskiej – ogólna zawartość.....44
- Gospodarowanie wspólną własnością.....46
- Korzystanie ze wspólnego mieszkania 46
- Rodzinne przedsiębiorstwo 46
- Spadki.....47
- Inne sprawy, w których można skorzystać z mediacji.....47
- Konflikty wokół opieki nad osobami o szczególnych potrzebach 47
- W jakich przypadkach mediacja nie będzie pomocna? 48
- Co warto wiedzieć, by skorzystać z mediacji? 49
- Jak rozpocząć mediację? 49
- Jak wybrać mediatora? 49
- Jakie są koszty mediacji? 50
- Jak długo trwa mediacja? 50
- Co warto wiedzieć, by dobrze przygotować się do mediacji?.....50
- Co się dzieje z ugodą zawartą w mediacji? 51
- Co jeśli mediacja nie zakończy się porozumieniem? 51

2.1.3. Transgraniczne mediacje dwunarodowościowych rodzin.....52

- Wprowadzenie 52
- Co Konwencja haska mówi o uprowadzeniu dziecka? 53
- Kto pomaga rodzicowi, któremu uprowadzono dziecko?.....54
- Czym wyróżnia się dwunarodowościowa mediacja rodzinna?.....55
- W czym pomaga dwunarodowościowa mediacja rodzinna?.....56

2.2. Mediacje w sprawach karnych i w sprawach z nieletnim sprawcą czynu karalnego.....57

- Wprowadzenie.....57
- Jaki jest cel mediacji w sprawach karnych?.....58
- Co to jest mediacja karna? 58
- Co to jest mediacja w sprawach nieletnich?.....59
- Jakie są zalety mediacji w sprawach karnych?.....59
- Kto może skierować sprawę do mediacji w sprawach karnych? 60
- Kto może skierować w sprawach nieletnich do mediacji?.....60
- W jakich sprawach karnych i w sprawach nieletnich może być prowadzona mediacja?.....61
- Kiedy prowadzi się mediację w postępowaniu karnym?.....61
- Kiedy prowadzi się mediację w sprawach nieletnich?.....62
- Jaka jest podstawa prowadzenia mediacji?.....62
- Jak długo trwa mediacja?.....62
- Co pokrzywdzony i sprawca mogą osiągnąć.w wyniku mediacji?.....63
- Jak przebiega spotkanie pokrzywdzonego i sprawcy na mediacji?.....63
- Kim jest mediator? 64
- Co to jest ugoda mediacyjna i jakie jest jej znaczenie prawne?.....65
- Czy z przebiegu mediacji sporządza się jakieś dokumenty?.....66
- Jakie są koszty mediacji?.....66
- Jakie są konsekwencje dla osoby, która nie wyraża zgody na uczestnictwo w mediacji, nie przystąpiła do mediacji lub cofnęła wcześniej wyrażoną zgodę na mediację?.....66

3.SĄDOWNICTWO POLUBOWNE/ARBITRAŻ.....68

- Co to jest sądownictwo polubowne/arbitraż?.....68
- W jakich formach prawnych mogą działać sądy polubowne?.....69
- Kto może zdecydować o rozpoznaniu sprawy przez sąd polubowny?.....70
- Kto decyduje o miejscu postępowania?.....70
- Jaka jest podstawa prawna działania sądów polubownych?.....71
- Jaki warunek musi być spełniony, aby sąd polubowny mógł rozstrzygać w sprawie?.....71
- Co to jest zapis na sąd polubowny?.....72
- Co powinien zawierać zapis na sąd polubowny?.....72
- W jakiej formie należy sporządzić zapis na sąd polubowny?.....72
- Jakie są cechy umowy o zapis na sąd polubowny?.....73
- Czy można wnieść powództwo do sądu powszechnego, jeśli wcześniej zawarto umowę o zapis na sąd polubowny?.....74
- Jakie są skutki prawne zapisu na sąd polubowny?.....75
- Czy dopuszczalna jest zmiana lub uzupełnienie zapisu na sąd polubowny?.....75
- Jakie sprawy mogą być rozpoznawane przez sądy polubowne?.....75

- Co to znaczy, że sądy polubowne mogą rozstrzygać tylko sprawy mogące być przedmiotem ugody sądowej?....76
- Jaki jest skład sądu polubownego?....77
- Kto może być arbitrem i kto go wybiera?....77
- Jak przepis określają sposób wyboru arbitra?....78
- Kto ocenia działania arbitra?....79
- Czy dopuszczalne jest wyłączenie arbitra?....79
- Czy możliwe jest odwołanie arbitra?....79
- Czy arbiter ma prawo do wynagrodzenia?....80
- Jakie są zasady postępowania przed sądem polubownym?....80
- Jaka jest moc prawna wyroku sądu polubownego?....83
- Co powinien zawierać wniosek o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego?....84
- Kiedy sąd powszechny odmawia uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej?....84
- Jak przebiega procedura uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej?..85
- Czy wyrok sądu polubownego może zostać uchylony?....85
- Kiedy jest możliwe uchylenie wyroku sądu polubownego?....86
- Jakie są koszty postępowania przed sądem polubownym?....87
- Jakie są korzyści poddania sporu do rozstrzygnięcia sądowi polubownemu?....87

1. WSTĘP

Spory można i warto rozwiązywać bez udziału sądu.

Każdy może znaleźć się w sytuacji jakiegoś sporu. Nie zawsze wymaga to angażowania sądu. W każdej sytuacji można rozważyć skorzystanie z alternatywnych sposobów rozwiązania sporów, takich jak mediacja czy arbitraż.

Taką możliwość daje polski ustawodawca, który wprowadził przepisy prawne dające podstawę do pojednawczego działania poza sądem i pełną akceptację wyników takich postępowań przez Państwo. Idea mediacji, jako alternatywnej metody rozwiązywania konfliktów i sporów, po raz pierwszy pojawiła się w prawie polskim w ustawie z 1991r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, następnie w kodeksach karnych w 1997r., ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich w 2001r., w postępowaniu przed sądami administracyjnymi w 2004r., zaś od 10 grudnia 2005r. instytucja mediacji zaistniała w sprawach cywilnych. Podstawową regulację mediacji w sprawach cywilnych zawierają przepisy art. 183^{1} - 183^{15} Kodeksu postępowania cywilnego.

Nie oznacza to, że we wcześniejszym okresie nie było możliwości osiągnięcia przez strony postępowania sądowego kompromisu i ugodowego załatwienia sporu. Wskazać by można choćby na rozwiązania przyjęte w Kodeksie postępowania cywilnego nakładające na sąd powinność dążenia do ugodowego załatwienia spraw, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne czy też nałożony na sędziego przewodniczącego obowiązek skłaniania stron do pojednania, zwłaszcza na pierwszym posiedzeniu. Obowiązujące przepisy Kodeksu postępowania cywilnego stwarzały i nadal stwarzają także możliwość - w drodze zawezwania do próby ugodowej - uregulowania spraw cywilnych, których charakter na to zezwala, drogą ugody zawartej jeszcze przed wniesieniem pozwu. Do sądu należy zaś ocena, czy treść ugody jest zgodna z prawem, zasadami współżycia społecznego lub czy nie zmierza do obejścia prawa. W Kodeksie postępowania karnego możliwość zawarcia ugody i pojednania przed sądem ustawodawca przewidział w odniesieniu do spraw ściganych z oskarżenia prywatnego.

Postępowania sądowe rzadko kończą się w wyniku zawarcia ugody. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest z pewnością to, że oficjalność procedur sądowych, atmosfera sali sądowej nie sprzyjają pojednaniu, często nie pozwalają stronom na zrozumienie istoty problemu. Sala rozpraw onieśmiela strony, a stres związany z obecnością w sądzie niejednokrotnie bywa paraliżujący. Dodatkowo, w warunkach jawności rozprawy oprócz sędziego, protokolanta, samych stron na sali mogą znajdować się jako publiczność osoby trzecie, niezwiązane z żadną ze stron procesu, co dodatkowo powoduje wzrost napięcia, lęku i braku poczucia bezpieczeństwa. Również obecność na sali rozpraw osób najbliższych przeciwnika procesowego antagonizuje strony, które w takich warunkach dalekie są od podejmowania rozmów o własnych oczekiwaniach czy możliwych rozwiązaniach konfliktu.

Wszystkich tych niedogodności pozbawiona jest mediacja, dzięki czemu daje szansę na rozmowę, próbę zrozumienia racji przeciwnika sporu lub konfliktu i znalezienie konstruktywnego i satysfakcjonującego rozwiązania. Czasami sądy dostrzegają, że w danej sprawie strony mogłyby skorzystać z alternatywnego sposobu rozwiązywania sporu, coraz częściej jednak to same strony sporu wybierają taką drogę.

Alternatywne metody rozwiązywania sporów mogą pomóc w rozwiązaniu problemu dzięki włączeniu do sporu bezstronnej osoby trzeciej, o specjalnych kwalifikacjach, która pomoże w znalezieniu pojednawczego

rozwiązania (mediator) bądź rozstrzygnie spór (arbiter) i to właśnie różni od siebie te formy alternatywnych metod rozwiązywania sporów.

Alternatywne metody rozwiązywania sporów zwane są również metodami ADR. Skrót ten pochodzi od angielskiego sformułowania Alternative Dispute Resolution i oznacza alternatywne w stosunku do postępowania sądowego sposoby rozwiązywania sporów. Skrót ten do powszechnego użycia wprowadziła „Zielona Księga w sprawie alternatywnych metod rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych" opracowana przez Komisję Europejską (19.04.2002 r).

Wśród alternatywnych metod rozwiązywania sporów wyróżnia się mediację, koncyliację, negocjacje i arbitraż (zwany także sądownictwem polubownym). W prawie polskim uregulowane są dwie spośród wskazanych metod ADR, tj. mediacja i arbitraż.

W trakcie postępowania mediacyjnego, mediator zachęca strony do nawiązania dialogu oraz unikania konfrontacji i szukania porozumienia. Strony same wybierają technikę rozwiązania sporu i odgrywają szczególnie aktywną rolę w samodzielnym dążeniu do znalezienia rozwiązania, które będzie dla nich najbardziej odpowiednie. Mediacja daje zatem możliwość wyjścia poza stanowisko o charakterze czysto prawnym i uzyskania zindywidualizowanego rozwiązania odpowiadającego prawdziwemu charakterowi sporu.

W postępowaniu arbitrażowym zaś wyrok jest wydawany na podstawie właściwego prawa, a gdy strony wyraziły na to zgodę – z uwzględnieniem ogólnych zasad prawa i zasad słuszności. Wyrok wydawany jest przez arbitrów wybranych przez strony sporu lub według zasad przez nie ustalonych, a strony mają obowiązek poddania się wyrokowi sądu polubownego.

Podstawową cechą odróżniającą mediację od arbitrażu jest więc samodzielność wypracowanego rozwiązania przez strony i rozwiązanie konfliktu u jego podstaw. Arbitraż zaś jest ukierunkowany na rozstrzygniecie sporu przez sędziego arbitra wybranego wspólnie przez strony.

Rozwój takich instytucji jak mediacje i arbitraż (sądownictwo polubowne) z uwagi na wieloaspektowy wymiar korzyści, jakie przynoszą, zwłaszcza w postaci szybszego załatwiania spraw i oszczędności, a także popularność takich metod rozwiązywania sporów w innych krajach, zasługuje na szczególną troskę Państwa.

Swą popularność i rozwój alternatywne sposoby rozwiązywania sporów zawdzięczają następującym cechom:

- dobrowolności - zarówno o skorzystaniu z mediacji, jak i z postępowania przed sądem polubownym decydują dobrowolnie zwaśnione strony,
- możliwości wyboru mediatora i arbitra,
- możliwości decydowania o dowodach,
- prostocie procedur i szybkości postępowania,
- bezstronności, neutralności i poufności,
- niskim kosztom.

Alternatywne metody rozwiązywania sporów są szansą dla tych, którzy nie potrafią znaleźć sposobu na rozwiązanie konfliktu bez udziału osób trzecich. Pozwalają też stronom pozostającym w sporze na znaczną aktywność w kształtowaniu postępowania, które ma rozstrzygnąć ich spór.

Doświadczenia innych państw członkowskich Unii Europejskiej wskazują, że alternatywne systemy pozasądowego rozwiązywania sporów mogą być o wiele bardziej korzystne dla zwaśnionych stron, w szczególności z

uwagi na niższe koszty i krótszy czas rozwiązania sporu w stosunku do postępowania sądowego. Dla stron pozostających w stałych relacjach (rodzinnych, sąsiedzkich, handlowych itp.) najwyższą zaletą jest jednak możliwość budowania co najmniej neutralnych kontaktów w przyszłości.

Tym samym alternatywne metody rozwiązywania sporów pozwalają na budowanie społeczeństwa obywatelskiego, świadomego swej roli i odpowiedzialnego nie tylko za wąsko pojmowany interes własny.

1.1. Przewodnik po informatorze

Informator składa się z dwóch części:

1. CZY SĄD ROZSTRZYGNIE W SPORZE ? MEDIACJA I SĄDOWNICTWO POLUBOWNE
2. ZOSTAŁEM POKRZYWDZONY PRZESTĘPSTWEM I CO DALEJ?

W pierwszej omówiona jest procedura mediacyjna. Zawarte są w niej podstawowe informacje o tym czym jest mediacja i sądownictwo polubowne. Wskazane są korzyści płynące z mediacji. Jest ona szczególnie korzystna wówczas, gdy wzajemne relacje między stronami nie kończą się w momencie zakończenia sporu, gdy każda ze stron chce znaleźć rozwiązanie zgodne z jej interesami i jej poczuciem sprawiedliwości.

Dotyczy to przede wszystkim **mediacji w sprawach cywilnych**. Można tu znaleźć szczegółowe informacje dotyczące przebiegu mediacji zarówno skierowanych przez sąd, jak i tych, gdzie strony decydują się na mediację na zasadzie umowy o sposobie rozwiązania sporu.
Jednakże mediacje cywilne dotyczą bardzo wielu spraw. Ich specyfika jest często diametralnie różna. Dlatego też osobno są omówione mediacje gospodarcze i wynikające z prawa pracy, mediacje w sprawach rodzinnych, oraz transgraniczne mediacje spraw rodzinnych, gdzie rodzice reprezentują różne narodowości.

Mediacje w sprawach gospodarczych oraz wynikające z prawa pracy umożliwiają szybkie i poufne zawarcie porozumienia bez większych kosztów i bez negatywnych wpływów na wizerunek firmy.

Mediacje w sprawach rodzinnych dotyczą najczęściej konfliktów wielowątkowych, w których strony są silnie zaangażowane emocjonalnie. Dają szanse na wzajemne zrozumienie i znalezienie akceptowalnego rozwiązania. W przypadku spraw rozwodowych pozwalają na wspólne wypracowanie np. planu opieki rodzicielskiej, co daje szansę na bezkonfliktowe relacje między rodzicami w przyszłości. Bowiem wzajemna zależność i odpowiedzialność za wychowanie dzieci nie znika z chwilą podpisania ugody rozwodowej.

Transgraniczne mediacje rodzin dwunarodowościowych dotyczą spraw związanych z opieką i kontaktami z dzieckiem w sytuacjach, w których jedno z rodziców decyduje się na powrót do ojczystego kraju. Postępowanie mediacyjne jest uzupełnieniem instrumentów z zakresu prawa międzynarodowego i porządku prawnego kraju pochodzenia rodziców. Przykładowo może ono dotyczyć takich spraw jak uprowadzenie dziecka przez jednego z rodziców, sposób realizacji opieki rodzicielskiej, kontakty z dzieckiem, kwestie majątkowe itp. Mediacja jest tutaj szczególnie istotna, ponieważ zdarza się, że jurysdykcja poszczególnych krajów nakazuje różne rozstrzygnięcia spornych kwestii dotyczących życia rodzinnego.

Odrębną dziedziną zastosowania procedur mediacyjnych są sprawy karne. Polskie prawo stwarza możliwo-

ści skierowania przez policję, prokuratora lub sędziego sprawy do mediacji. Dotyczy to zarówno dorosłych, młodocianych jak i nieletnich sprawców. Podstawą **mediacji spraw karnych** jest idea sprawiedliwości naprawczej, w której łamanie prawa wyrównuje się poprzez naprawienie szkody, a pokrzywdzony w sposób aktywny uczestniczy w podjęciu decyzji. W centrum uwagi skupiają się problemy i potrzeby pokrzywdzonego. Słuszność idei sprawiedliwości naprawczej znajduje potwierdzenie w zaleceniach wielu organizacji międzynarodowych dotyczących wymierzana sprawiedliwości w sprawach karnych. Przestępstwo jest w niej bowiem konfliktem między ofiarą i sprawcą, naruszeniem równowagi w środowisku, w którym przestępstwo zostało popełnione. Celem mediacji jest przywrócenie tej równowagi, zadośćuczynienie – psychologiczne, moralne, a często też materialne – ofierze za wyrządzone krzywdy. Pozwala sprawcy zrozumieć i przyjąć odpowiedzialność za swoje czyny. W przeciwieństwie do procedury sądowej celem mediacji nie jest przykładne ukaranie sprawcy, a naprawienie krzywdy wyrządzonej przestępstwem w sposób satysfakcjonujący i akceptowalny przez wszystkie zaangażowane strony. Filozofia sprawiedliwości naprawczej zmierza do ograniczenia wyłączności państwa jako władzy sprawującej wymiar sprawiedliwości, dając uczestnikom sporu, jako samodzielnym podmiotom, szanse wypracowania porozumienia. W przypadku spraw karnych ugoda mediacyjna jest udostępniana instytucji, która skierowała sprawę do mediacji i która decyduje o dalszym postępowaniu w sprawie.

W pierwszej części informatora omawiane są równiez podstawy prawne i zasady funkcjonowania **sądownictwa polubownego** – czyli instytucji niepaństwowej, gdzie powołani i zaakceptowani przez strony arbitrzy rozstrzygają o wyniku sporu. Sądy polubowne są niezależne od sądów powszechnych, a ich wyroki mają równą moc prawną. Wielką zaletą arbitrażu są niskie koszty i krótki czas procesu.

W drugiej części, informator jest praktycznym **poradnikiem dla osoby pokrzywdzonej przestępstwem**, jak poruszać się w gąszczu przepisów prawnych. Opisuje uprawnienia przysługujące pokrzywdzonemu w trakcie procesu karnego, na każdym z jego etapów, tj. w postępowaniu przygotowawczym, sądowym oraz wykonawczym. Zawiera rady, jak się zachować przed organami wymiaru sprawiedliwości, by jak najlepiej skorzystać z przysługujących uprawnień oraz skutecznie dochodzić naprawienia krzywdy lub szkody wyrządzonej przestępstwem.

Informator został opracowany w formie odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania dotyczące wskazanych wyżej trzech tematów. Taka formuła pozwala na szybkie i łatwe korzystanie z informatora nie tylko osobom, które posiadają już pewną wiedzę o mediacji i arbitrażu lub prawach pokrzywdzonego w procesie karnym, a chciałyby ją poszerzyć bądź usystematyzować, ale przede wszystkim osobom, które dotychczas nie posiadały żadnej wiedzy na ten temat, a chciałyby poznać problematykę i zalety ADR oraz uprawnienia procesowe. Informator skierowany jest zatem nie tylko do stron istniejących już konfliktów czy sporów, ale także do wszystkich, którzy sami bądź których bliscy znajdą się w sporze i będą poszukiwać sposobów rozwiązania sprawy.
Do informatora dołączono płytke CD, na której umieszczono treść podstawowych aktów prawnych dotyczących mediacji

2. MEDIACJA

Co to jest mediacja?

Mediacja to dobrowolne, poufne i niesformalizowane pozasądowe postępowanie w sprawach, w których możliwe jest zawarcie ugody, prowadzone między stronami (uczestnikami) określonego sporu przez osobę trzecią - bezstronnego mediatora celem doprowadzenia do ugodowego załatwienia tego sporu. W sprawach karnych mediacja ma na celu naprawienie wyrządzonych przestępstwem szkód materialnych i moralnych, pozwala pokrzywdzonemu na wyrażenie jego uczuć, oczekiwań i potrzeb. Sprawcy pozwala przejąć odpowiedzialność za skutki przestępstwa oraz podjąć związane z nią działania. Sprzyja trwałemu zakończeniu konfliktu lub jego załagodzeniu.

Jakie są zasady mediacji?

Wyróżnia się następujące zasady mediacji:

- dobrowolność – strony dobrowolnie wyrażają zgodę na udział w postępowaniu mediacyjnym. Zgoda ta może być cofnięta na każdym etapie trwania mediacji przez każdą ze stron, o czym należy je na wstępie poinformować. Wobec uczestników postępowania mediacyjnego nie może być stosowana jakakolwiek forma presji czy nacisku odnośnie udziału w mediacji,
- bezstronność – strony mediacji mają równe prawa i powinny być traktowane jednakowo,
- poufność – przebieg postępowania mediacyjnego objęty jest tajemnicą,
- neutralność - mediator nie może narzucać stronom własnych propozycji rozwiązań sporu, porozumienie jest wypracowywane przez same strony. Mediatorowi nie wolno czerpać żadnych korzyści z tego, co jest przedmiotem negocjacji pomiędzy uczestnikami ani też z faktu, sposobu lub formy zawarcia ugody,
- akceptowalność - strony muszą zaakceptować osobę mediatora i jego pomoc w dochodzeniu do porozumienia. Mogą również na początku mediacji uzgodnić z mediatorem reguły mediacji, których następnie w toku mediacji powinny przestrzegać.

Ważne: W mediacji cywilnej strony mogą zwolnić mediatora z obowiązku zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji. Zwolnienia z tajemnicy mogą dokonać wyłącznie wszystkie strony mediacji, zgoda jednej z nich nie jest wystarczająca.

W mediacji karnej mediator ma obowiązek zachować w tajemnicy fakty, o których dowiedział się od pokrzywdzonego i sprawcy, chyba że fakty te dotyczą bardzo poważnego innego przestępstwa. Strony nie mogą skutecznie zwolnić mediatora z tajemnicy mediacji.

W toku postępowania przed sądem powszechnym lub sądem polubownym strony nie mogą się skutecznie powoływać na propozycje ugodowe, propozycje wzajemnych ustępstw lub inne oświadczenia składane w postępowaniu mediacyjnym. Nawet jeśli strony przedstawią sądowi propozycje, jakie pojawiały się w toku mediacji, to sąd nie może ich uwzględnić rozstrzygając sprawę.

Jaki jest cel mediacji?

Celem mediacji jest wypracowanie rozwiązania satysfakcjonującego strony konfliktu, a nie ustalenie, kto ma rację w sporze.

Mediacja służy załagodzeniu lub wygaszeniu konfliktu istniejącego między stronami, co jest tym łatwiejsze do osiągnięcia, że osoby dotychczas pozostające w konflikcie są równouprawnionymi partnerami w rozmowie, w poszukiwaniu rozwiązania dzielącego ich sporu. Nikt nie może narzucać stronom sposobu rozwiązania sporu, to same strony są odpowiedzialne za wynik mediacji.

Jakie są zalety mediacji?

Mediacja:

- służy zapewnieniu harmonii społecznej i konstruowaniu prawidłowych relacji międzyludzkich,
- sprzyja budowaniu porozumienia, łamaniu barier i niwelowaniu napięcia społecznego,
- zwiększa gwarancję usunięcia na trwałe konfliktu, do jakiego doszło pomiędzy stronami,
- pozwala wypracować stronom akceptowalne rozwiązania problemu, dostosowane do ich indywidualnych potrzeb i oczekiwań,
- zapewnia stronom możliwość decydowania o jej ostatecznym wyniku,
- zapewnia równorzędną pozycję dla wszystkich stron konfliktu lub sporu,
- pozwala spojrzeć na spór z innej perspektywy, skłonić strony do rozważenia problemu z punktu widzenia drugiej strony,
- zaspokaja potrzebę opowiedzenia o swoich krzywdach, doznanym poczuciu niesprawiedliwości,
- zapewnia wyższą skuteczność realizowania porozumień, bowiem strony, które same je wypracowały, czują się także odpowiedzialne za ich wykonanie,
- przyczynia się do skrócenia okresu trwania postępowania sądowego,
- przyczynia się do zmniejszenia kosztów związanych z postępowaniem sądowym,
- realizuje konstytucyjną zasadę dostępu do wymiaru sprawiedliwości, zwaną potocznie prawem do sądu, w praktyce zaś rozumianą nie tylko jako zapewnienie szybkich i niedrogich procedur sądowych, ale także alternatywnych pozasądowych procedur rozwiązywania sporów.

2.1. Mediacja w sprawach cywilnych

W jakich sprawach cywilnych może być prowadzona mediacja?

Mediacja może być prowadzona we wszystkich sprawach cywilnych, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody, tj. w sprawach, w których wynik postępowania jest zależny od woli stron. Zawarcie ugody, a tym samym prowadzenie mediacji, jest więc możliwe np. w sprawach o:

- zapłatę,
- zniesienie współwłasności,
- dział spadku,
- podział majątku wspólnego,
- należności ze stosunku pracy,
- rozstrzygnięcie o istotnych sprawach rodziny,
- zaspokojenie potrzeb rodziny,
- alimenty,
- ustalenie kontaktów z dzieckiem.

W sprawach o rozwód i separację, jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa, przedmiotem mediacji może być także pojednanie małżonków. Jeśli do pojednania nie dojdzie, celem mediacji może być ugodowe rozwiązanie kwestii dotyczących:

- zaspokojenia potrzeb rodziny,
- alimentów,
- sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej,
- kontaktów z dziećmi,
- spraw majątkowych podlegających rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym rozwód lub separację.

Mediacja może także odgrywać istotną rolę w opracowywaniu przez strony porozumienia o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Strony mogą bowiem w sposób bardzo szczegółowy i uwzględniający ich indywidualną sytuację określić między innymi:

- miejsce zamieszkania dziecka,
- sposób i harmonogram kontaktów z dzieckiem, zarówno osobistych, jak i z użyciem innych technik komunikacyjnych (telefonicznych i internetowych), w tym określenia zasad pokrywania ich kosztów,
- sposób kontaktów z dzieckiem przez pozostałych członków rodziny,
- udział w rozstrzyganiu o istotnych sprawach dziecka, w szczególności w zakresie wyboru szkoły, profilu nauki, opieki zdrowotnej,
- zasad wychowawczych i systemu wartości przekazywanych dziecku,
- zasad pokrywania kosztów utrzymania i wychowania dziecka.

Kiedy prowadzi się mediację?

Mediację prowadzi się przed wszczęciem postępowania sądowego lub w jego trakcie. Możliwe jest także prowadzenie mediacji po zakończeniu postępowania.

Jaka jest podstawa prowadzenia mediacji?

Mediację prowadzi się na podstawie:

- umowy o mediację,
- postanowienia sądu kierującego do mediacji.

Co powinna zawierać umowa o mediację?

Umowa o mediację powinna w szczególności określać:

- przedmiot mediacji, tj. przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął lub może wyniknąć,
- osobę mediatora albo sposób wyboru mediatora.

Umowa o mediację może zostać zawarta w postaci odrębnej umowy lub klauzuli mediacyjnej w umowie głównej. Klauzula mediacyjna to odrębne postanowienie wprowadzone przez strony do zawieranej umowy, na podstawie którego strony zobowiązują się, że w przypadku, gdyby w przyszłości doszło pomiędzy nimi do sporu, zanim skierują sprawę na drogę sądową skorzystają z mediacji.
Mediacja prowadzona na podstawie umowy o mediację jest autonomiczna (niezależna) w stosunku do postępowania sądowego, zatem może być prowadzona zarówno przed wszczęciem postępowania sądowego, jak i w jego trakcie oraz po jego zakończeniu.

Ważne: Umowa o mediację nie musi być zawarta na piśmie. Może być ona również zawarta poprzez samo wyrażenie zgody na mediację.

Kiedy sąd może wydać postanowienie o skierowaniu stron do mediacji?

Sąd aż do zamknięcia pierwszego posiedzenia wyznaczonego na rozprawę może skierować strony do mediacji. Po zamknięciu tego posiedzenia sąd może skierować strony do mediacji tylko na zgodny wniosek stron. Nie jest jednak możliwe skierowanie stron do mediacji w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nakazowym i upominawczym.
Sąd może skierować strony do mediacji tylko raz w toku postępowania.
W sprawach o rozwód i separację sąd może skierować strony do mediacji w każdym stanie sprawy, by umożliwić stronom ugodowe załatwienie spornych kwestii dotyczących zaspokojenia potrzeb rodziny, alimentów, sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, kontaktów z dziećmi oraz spraw majątkowych podlegających roz-

strzygnięciu w wyroku orzekającym rozwód lub separację.

Co zawiera postanowienie sądu o skierowaniu stron do mediacji?

Postanowienie sądu o skierowaniu stron do mediacji zawiera:

- wyznaczenie mediatora (wskazanie imienia i nazwiska mediatora),
- wyznaczenie czasu trwania mediacji na okres do miesiąca,
- upoważnienie mediatora do zapoznania się z aktami sprawy, o ile strony złożyły w tym zakresie zgodny wniosek.

Ważne: Strony mogą wybrać innego mediatora niż wyznaczony przez sąd.
Strony mogą wnioskować o wyznaczenie dłuższego czasu niż miesięczny na przeprowadzenie mediacji.
W trakcie mediacji termin na jej przeprowadzenie może zostać przedłużony na zgodny wniosek stron. Mediator nie może wnioskować o przedłużenie mediacji.

Kiedy następuje wszczęcie mediacji?

Wszczęcie mediacji następuje:

- przez stronę - z chwilą doręczenia mediatorowi wniosku o przeprowadzenie mediacji, z dołączonym dowodem doręczenia jego odpisu drugiej stronie,
- przez sąd – z chwilą ogłoszenia bądź doręczenia postanowienia o skierowaniu stron do mediacji.

Jeśli w umowie o mediację strony określą sposób wyboru mediatora poprzez wskazanie jedynie listy stałych mediatorów, z której ma on być wybrany przez organizację społeczną lub zawodową prowadzącą tę listę, wówczas wniosek zostanie złożony tej organizacji. Dopiero ona dokona wyboru konkretnego mediatora, a następnie doręczy mu wniosek o przeprowadzenie mediacji. W takim wypadku wszczęcie mediacji nastąpi dopiero z chwilą doręczenia wniosku mediatorowi przez organizację społeczną lub zawodową.

Ważne: Przez wszczęcie mediacji przerywa się bieg przedawnienia. Przedawnienie to, najogólniej rzecz ujmując, okres po upływie którego nie jest możliwe skuteczne dochodzenie przed sądem roszczenia majątkowego. Jeśli zatem strona przez czas wskazany w konkretnych przepisach nie dochodzi na drodze sądowej bądź poprzez mediację swoich praw majątkowych, wówczas dłużnik może odmówić zaspokojenia roszczenia (spełnienia świadczenia).
Po każdym przerwaniu biegu przedawnienia, biegnie ono od początku (na nowo).

Co powinien zawierać wniosek o przeprowadzenie mediacji?

Wniosek o przeprowadzenie mediacji powinien zawierać:

- oznaczenie stron,

- dokładnie określone żądanie,
- przytoczenie okoliczności uzasadniających żądanie,
- podpis strony,
- wymienienie załączników,
- odpis umowy o mediację, jeżeli strony zawarły ją na piśmie.

Wniosek o przeprowadzenie mediacji nie stanowi pisma procesowego, nie musi zatem spełniać warunków przewidzianych dla tego rodzaju pism.

Kiedy nie dochodzi do wszczęcia mediacji?

Mediacja, pomimo doręczenia mediatorowi wniosku o przeprowadzenie mediacji, nie zostaje wszczęta, jeżeli:

- stały mediator, w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu wniosku o przeprowadzenie mediacji, odmówił przeprowadzenia mediacji,
- strony zawarły umowę o mediację, w której wskazano jako mediatora osobę niebędącą stałym mediatorem, a osoba ta, w terminie tygodnia od dnia doręczenia jej wniosku o przeprowadzenie mediacji, odmówiła przeprowadzenia mediacji,
- strony zawarły umowę o mediację bez wskazania mediatora i osoba, do której strona zwróciła się o przeprowadzenie mediacji, w terminie tygodnia od dnia doręczenia jej wniosku o przeprowadzenie mediacji, nie wyraziła zgody na przeprowadzenie mediacji albo druga strona w terminie tygodnia nie wyraziła zgody na osobę mediatora,
- strony nie zawarły umowy o mediację, a druga strona nie wyraziła zgody na mediację.

Kiedy nie prowadzi się mediacji?

Mediacji nie prowadzi się, gdy sąd wydał postanowienie o skierowaniu stron do mediacji, a strona w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia lub doręczenia jej postanowienia o skierowaniu do mediacji nie wyraziła zgody na mediację. Jest to zgodne z jedną z podstawowych zasad mediacji, jaką jest dobrowolność mediacji. Strona musi świadomie wyrazić zgodę na mediację, nie może pozostawać pod żadną presją ze strony sądu czy drugiej strony.

Kim jest mediator?

Mediator jest bezstronną osobą pomagającą stronom we wzajemnym wysłuchaniu, przedstawieniu własnych racji i argumentów, odnalezieniu wspólnych interesów, a także wypracowaniu możliwych rozwiązań.
Mediator pomaga stronom skoncentrować się na problemach, uzgodnieniu na czym one polegają, a następnie wypracowaniu satysfakcjonującego strony porozumienia.
Mediator nie może narzucać stronom własnych propozycji rozwiązania konfliktu czy sporu. Musi zachować neutralność i bezstronność. Powinien prowadzić mediację w taki sposób, by ewentualna nierównowaga stron nie miała wpływu na przebieg mediacji i jej ostateczny wynik.

Kto może być mediatorem?

Mediatorem może być każda osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca w pełni z praw publicznych.

Mediatorem nie może być jednak sędzia, za wyjątkiem sędziego w stanie spoczynku.

W sprawach o rozwód i separację oraz rodzinnych i opiekuńczych, o ile strony nie ustaliły mediatora, sąd kieruje strony do stałego mediatora posiadającego wiedzę teoretyczną, w szczególności posiadającego wykształcenie z zakresu psychologii, pedagogiki, socjologii lub prawa oraz umiejętności praktyczne w zakresie prowadzenia mediacji w sprawach rodzinnych.

Organizacje społeczne i zawodowe, które prowadzą listy stałych mediatorów i tworzą ośrodki mediacyjne, samodzielnie określają wymogi i kwalifikacje, jakie musi posiadać osoba, która chce być wpisana na listę stałych mediatorów.

Strony dokonując wyboru mediatora powinny kierować się przede wszystkim zaufaniem, jakie mają wobec mediatora. Bardzo ważne są jednak także inne przymioty i kwalifikacje mediatora. To bowiem jego wiedza, doświadczenie, dotychczasowa praktyka mediacyjna i zdolność szybkiego nawiązywania relacji interpersonalnych decyduje o satysfakcjonującym przebiegu mediacji, która choć nie zawsze doprowadzi do zawarcia ugody, to stworzy stronom szanse na ułożenie prawidłowych relacji w przyszłości.

Ważne: Ugoda zawarta przed osobą, która nie może pełnić funkcji mediatora, nie powinna podlegać zatwierdzeniu przez sąd.

Jak można znaleźć mediatora?

Organizacje społeczne i zawodowe, których przedmiotem działalności jest mediacja, mogą prowadzić listy stałych mediatorów oraz tworzyć ośrodki mediacyjne. Wpis na listę stałych mediatorów wymaga pisemnej zgody mediatora.

Ośrodki mediacyjne przekazują listy stałych mediatorów prezesowi sądu okręgowego, który ma obowiązek udostępnienia tych list wszystkim zainteresowanym.

Informacje o stałych mediatorach można również znaleźć na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl), stronach internetowych stowarzyszeń mediatorów, organizacji społecznych i zawodowych oraz instytucji zajmujących się mediacją.

Na dołączonej do broszury płycie CD zawarty jest wykaz list organizacji i ośrodków, które zostały zgłoszone prezesom sądów okręgowych.

Czy mediator może odmówić prowadzenia mediacji?

Stały mediator może odmówić prowadzenia mediacji wyłącznie z ważnych powodów, o których jest obowiązany niezwłocznie powiadomić strony, a jeżeli strony do mediacji skierował sąd - również sąd. Takimi powodami mogą być:choroba mediatora,

- niemożność przeprowadzenia mediacji z powodu dużej liczby już prowadzonych mediacji,
- sprawa nie nadaje się do mediacji.

Mediator *ad hoc* (tj. indywidualnie powołany do prowadzenia mediacji w konkretnej sprawie) może natomiast odmówić prowadzenia mediacji z każdej przyczyny i nie musi jej nikomu ujawniać.

Jak przebiega postępowanie mediacyjne?

Po wszczęciu mediacji, mediator niezwłocznie w porozumieniu ze stronami sporu ustala termin i miejsce posiedzenia mediacyjnego. Jeśli mediacja jest prowadzona na podstawie skierowania sądu, wówczas termin posiedzenia musi mieścić się w granicach określonych przez sąd.

Zwykle w toku mediacji dochodzi do kilku nieformalnych spotkań, podczas których strony prezentują swoje stanowiska i punkt widzenia na istniejący pomiędzy nimi konflikt. W rozmowach towarzyszy im bezstronny i neutralny mediator, który pozwala nawiązać stronom dialog, choć one same nie widziały już możliwości nawiązania rzeczowej rozmowy i znalezienia rozwiązania sporu.

Najczęściej pierwsze spotkanie mediacyjne poświęcone jest przekazaniu stronom przez mediatora informacji o mediacji, jej zasadach, określeniu problemu będącego źródłem konfliktu. Mediator odpowiada także na pytania i wątpliwości stron związane z przebiegiem mediacji, uzyskuje ewentualną zgodę na prowadzenie mediacji, a następnie ustala ze stronami termin właściwego spotkania mediacyjnego. Na spotkaniu takim strony przedstawiają swój punkt widzenia konfliktu, swoje oczekiwania i podejmują współpracę celem znalezienia najkorzystniejszego dla nich rozwiązania.

Zdarzają się jednak sytuacje, że strony już na pierwszym spotkaniu rozpoczynają rozmowy dotyczące istniejącego pomiędzy nimi sporu i podejmują próby ugodowego jego zakończenia.

W spotkaniu mediacyjnym za zgodą stron i w porozumieniu z mediatorem mogą wziąć również udział osoby trzecie, takie jak np.: członkowie rodziny, adwokaci, radcy prawni, eksperci.

Spotkania mediacyjne powinny odbywać się w miejscu bezpiecznym i neutralnym, nie może to być zatem mieszkanie stron czy budynek sądu.

Nie zawsze jednak dochodzi do mediacji bezpośredniej, bowiem wyznaczenie spotkania mediacyjnego nie jest wymagane, jeżeli strony zgodzą się na przeprowadzenie mediacji bez posiedzenia mediacyjnego. Mediator spotyka się wówczas z każdą ze stron osobno, ma obowiązek przekazywania informacji, stanowisk i propozycji pomiędzy stronami. Jego rola nie ogranicza się jednak do zwykłego pośrednictwa między stronami, nadal bowiem jego głównym zadaniem jest dążenie do ugodowego załatwienia sprawy. Taka mediacja nazywana jest mediacją pośrednią.

Mediator pomaga także stronom sporu w sformułowaniu treści ugody.

Z przebiegu mediacji sporządzany jest protokół.

Jaka jest treść protokołu z przebiegu mediacji?

W protokole z mediacji oznacza się wyłącznie:

- miejsce i czas przeprowadzenia mediacji,

- imię, nazwisko (nazwę) i adresy stron,
- imię i nazwisko oraz adres mediatora,
- wynik mediacji.

Jeżeli strony zawarły ugodę przed mediatorem, wówczas ugodę tę zamieszcza się w protokole albo załącza się do niego. Ugodę podpisują tylko strony. Jeśli strony nie mogą podpisać ugody (np. z powodu stanu zdrowia czy nieumiejętności pisania), niemożność tę mediator stwierdza w protokole.

Mediator jest obowiązany doręczyć stronom odpis protokołu.

Choć istotą mediacji jest rozmowa, to jednak w protokole z przebiegu mediacji nie zamieszcza się treści oświadczeń składanych przez strony, zajmowanych stanowisk ani też zgłaszanych propozycji rozwiązania konfliktu. Gdyby istniała obawa ujawnienia informacji przekazywanych drugiej stronie podczas trwania mediacji, wówczas strony z pewnością nie wyrażałyby chęci na szczerą rozmowę, która skutecznie zwiększa szanse powodzenia mediacji.

Gdzie jest przechowywany protokół z przebiegu mediacji?

O ile w toku mediacji prowadzonej na podstawie umowy o mediację doszło do zawarcia ugody, mediator ma obowiązek niezwłocznego złożenia protokołu z przebiegu mediacji w sądzie, który byłby właściwy do rozpoznania sprawy według właściwości ogólnej lub wyłącznej. Właściwość sądu określają przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Właściwość ogólna zależy od miejsca zamieszkania bądź siedziby strony, zaś właściwość wyłączna zależy od rodzaju określonej sprawy. Kodeks przewiduje na przykład, że powództwo o własność nieruchomości można wytoczyć wyłącznie przed sądem miejsca jej położenia.

Jeżeli do zawarcia ugody nie doszło, mediator nie ma obowiązku składania protokołu w sądzie, ale musi przesłać protokół stronom. Jeśli do mediacji doszło na podstawie skierowania przez sąd, mediator ma obowiązek złożenia protokołu z mediacji także w sądzie rozpoznającym sprawę.

Czy wystarczy samo zawarcie ugody przed mediatorem?

Ugoda zawarta przez strony przed mediatorem wymaga zatwierdzenia przez sąd, by mogła uzyskać moc prawną ugody sądowej, tzn. by mogła wywoływać takie same skutki, jak w przypadku, gdyby strony zawarły ugodę przed sądem.

Niezbędne jest przy tym złożenie przez stronę wniosku o zatwierdzenie ugody, bowiem sąd z urzędu nie może zatwierdzić ugody. Ani bowiem zawarcie ugody ani też złożenie przez mediatora protokołu w sądzie nie stanowi podstawy wszczęcia postępowania o zatwierdzenie ugody.

Wniosek o zatwierdzenie ugody może złożyć każda ze stron samodzielnie. Możliwe jest także złożenie wspólnego wniosku przez pogodzone strony.

Jeżeli ugoda podlega wykonaniu w drodze egzekucji, sąd zatwierdza ją przez nadanie jej klauzuli wykonalności. W pozostałych przypadkach sąd zatwierdza ugodę postanowieniem na posiedzeniu niejawnym. O terminie posiedzenia niejawnego sąd nie zawiadamia stron, doręcza im jedynie odpis wydanego na takim posiedzeniu orzeczenia.

W większości przypadków strony, które zawarły ugodę przed mediatorem, dobrowolnie realizują wzięte na siebie obowiązki. Niejednokrotnie nie ma zatem nawet konieczności zatwierdzania takiej ugody przez sąd. Jest to bardzo duża zaleta mediacji, bo strony czują się odpowiedzialne za wspólnie wypracowaną ugodę.

Ważne: Jeśli żadna ze stron nie wystąpi o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem, ugoda taka wywołuje jedynie skutki prawne ugody pozasądowej, tj. umowy prawa cywilnego. W praktyce oznacza to, że jeśli jedna ze stron ugody nie wywiązuje się z jej postanowień, np. nie spłaca zadłużenia w ustalonych terminach, druga strona nie może realizować takiej ugody w postępowaniu komorniczym.

Na postanowienie sądu w przedmiocie zatwierdzenia ugody, w tym przez nadanie klauzuli wykonalności, przysługuje zażalenie. Jeśli zatem sąd odmówił zatwierdzenia ugody albo zatwierdzi ją tylko częściowo, a strony nie są z takiego rozstrzygnięcia zadowolone, mogą w terminie 7 dni od doręczenia im postanowienia wnieść zażalenie do sądu wyższej instancji. Należy jednak pamiętać, że zażalenie składa się za pośrednictwem sądu, który wydał zaskarżone postanowienie.

Czy wniosek o zatwierdzenie ugody podlega opłacie?

Wniosek o zatwierdzenie, w tym przez nadanie klauzuli wykonalności, ugody zawartej przed mediatorem w wyniku prowadzenia mediacji na podstawie umowy o mediację podlega opłacie sądowej w wysokości 50 zł. Opłacie takiej nie podlega natomiast wniosek o zatwierdzenie ugody podlegającej wykonaniu w drodze egzekucji poprzez nadanie klauzuli wykonalności, gdy ugoda taka została zawarta przed mediatorem w postępowaniu mediacyjnym prowadzonym na podstawie postanowienia sądu kierującego strony do mediacji.

Kiedy sąd odmówi zatwierdzenia ugody albo nadania jej klauzuli wykonalności?

Sąd odmówi zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem albo nadania jej klauzuli wykonalności, w całości lub części, jeżeli ugoda:

- jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego,
- zmierza do obejścia prawa,
- gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności.

Jaka jest moc prawna ugody zawartej przed mediatorem?

Ugoda zawarta przed mediatorem ma po jej zatwierdzeniu przez sąd moc prawną ugody zawartej przed sądem. Jeśli jednak przepisy wymagają, by umowa była zawarta w formie aktu notarialnego, wówczas nie wystarczy zawarcie ugody przed mediatorem. Strony w ugodzie zawartej przed mediatorem mogą jedynie ustalić warunki, na jakich zostanie zawarta taka umowa. Sama umowa będzie jednak musiała zostać zawarta przed notariuszem. Jako przykład wskazać można umowę sprzedaży nieruchomości, która musi zostać zawarta w formie aktu notarialnego, aby była ważna w świetle prawa. W ugodzie zawartej przed mediatorem strony mogą więc

ustalić cenę nieruchomości, sposób i terminy dokonywania płatności, ale samą umowę będą musiały zawrzeć przed notariuszem.

Dopóki nie uprawomocni się postanowienie sądu o umorzeniu postępowania, strony mogą odwołać zgodę na zawarcie ugody. W konsekwencji do zawarcia ugody nie dojdzie.

Roszczenie stwierdzone ugodą zawartą przed mediatorem i zatwierdzoną przez sąd przedawnia się z upływem lat dziesięciu. W przypadku, gdy ugoda dotyczy roszczeń o świadczenia okresowe (np. alimenty, wynagrodzenie za pracę), roszczenie o świadczenia okresowe należne w przyszłości ulega trzyletniemu przedawnieniu.

Ważne: Ugoda zawarta przed sądem ma moc równą aktom notarialnym. Ugoda zawarta przed mediatorem, nawet po zatwierdzeniu jej przez sąd, takiej mocy nie ma.

Jakie są koszty mediacji w sprawach cywilnych?

Koszty mediacji pozasądowej określają strony konfliktu wraz z mediatorem w umowie o mediację.

Koszty mediacji toczącej się na skutek skierowania przez sąd określone są w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym.

W sprawach o prawa majątkowe (np. o zapłatę, alimenty, podział majątku) wynagrodzenie mediatora wynosi 1% wartości przedmiotu sporu, jednak nie mniej niż 30 zł i nie więcej niż 1.000 zł za całość postępowania mediacyjnego.

W sprawach o prawa majątkowe, w których wartości przedmiotu sporu nie da się ustalić, oraz o prawa niemajątkowe (np. o kontakty rodzica z dzieckiem) wynagrodzenie mediatora za pierwsze posiedzenie mediacyjne, przeprowadzone w wyznaczonym przez sąd czasie mediacji, wynosi 60 zł, a za każde następne posiedzenie - 25 zł.

W sytuacji, gdyby sąd upoważnił mediatora do zapoznania się z aktami sprawy, wówczas wynagrodzenie za całość postępowania podwyższa się o 10%.

Mediatorowi przysługuje także zwrot niezbędnych udokumentowanych wydatków mediatora poniesionych w związku z przeprowadzeniem mediacji na pokrycie kosztów:

- przejazdów - w wysokości i na warunkach określonych w przepisach dotyczących wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej i samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju,
- zawiadomień stron,
- zużytych materiałów biurowych,
- wynajmu pomieszczenia niezbędnego do przeprowadzenia posiedzenia mediacyjnego, w wysokości nieprzekraczającej 50 zł za jedno posiedzenie.

Ważne: Mediator może wyrazić zgodę na prowadzenie mediacji bez wynagrodzenia.

Kto pokrywa koszty mediacji?

Koszty mediacji, w tym wynagrodzenie mediatora, pokrywają w całości strony. Koszty te strony pokrywają bezpośrednio mediatorowi na podstawie wystawionego przez niego rachunku lub faktury.
Jeśli strony nie umówią się co do sposobu, w jaki będą pokrywać koszty mediacji, odpowiadają za te koszty solidarnie (tzn. że strony są wspólnie odpowiedzialne za wynagrodzenie mediatora).

Ważne: Sąd nie ustala wynagrodzenia mediatora, nie może także zobowiązać stron do uiszczenia zaliczek na jego poczet.

Czy mediatorowi należy się wynagrodzenie, jeśli strony nie doszły do porozumienia?

Wynagrodzenie oraz zwrot wydatków należy się mediatorowi za przeprowadzenie postępowania mediacyjnego bez względu na jego wynik, tj. niezależnie od tego, czy strony dojdą do porozumienia czy też nie.
Wynik mediacji nie ma także wpływu na wysokość wynagrodzenia mediatora.

Czy strona może się ubiegać o zwolnienie jej przez sąd od kosztów mediacji?

Sąd nie ma możliwości zwolnienia strony od kosztów mediacji, bowiem nie stanowią one kosztów sądowych. Strona, która uzyskała zwolnienie całkowite lub częściowe od kosztów sądowych, również będzie miała obowiązek pokrycia wynagrodzenia i zwrotu wydatków mediatora, o ile w postępowaniu dojdzie do przeprowadzenia mediacji na skutek skierowania sądu.

W jaki sposób są rozliczane koszty mediacji pomiędzy stronami postępowania sądowego?

Do niezbędnych kosztów procesu zalicza się koszty mediacji prowadzonej na podstawie skierowania sądu.
Jeśli mediacja była prowadzona na podstawie umowy stron i strony nie zawarły ugody, wówczas do niezbędnych kosztów procesu zalicza się koszty mediacji w wysokości nieprzekraczającej czwartej części opłaty należnej w danej sprawie, o ile postępowanie cywilne zostało wszczęte w ciągu trzech miesięcy od dnia zakończenia mediacji.
Według tych samych zasad do niezbędnych kosztów procesu zalicza się koszty mediacji prowadzonej na podstawie umowy stron, która zakończyła się zawarciem ugody, jednak sąd odmówił zatwierdzenia tej ugody. By jednak takie zaliczenie było możliwe, postępowanie sądowe powinno być wszczęte w ciągu trzech miesięcy od dnia uprawomocnienia się postanowienia o odmowie zatwierdzenia ugody przez sąd.
Koszty mediacji odbytej na podstawie skierowania sądu rozliczane są według następujących zasad:

- jeżeli strony zawarły ugodę, wówczas koszty mediacji znosi się wzajemnie, chyba że strony umówiły się inaczej,
- jeżeli nie doszło do zawarcia ugody, wówczas strona, która przegrała sprawę ma obowiązek zwrócić przeciwnikowi - na jego żądanie - poniesione koszty procesu, w tym także koszty mediacji, chyba że strony umówiły się inaczej.

Jakie mogą być konsekwencje dla osoby, która wyraziła zgodę na mediację, a następnie odmówiła poddaniu się mediacji?

Takie zachowanie strony nie ma wpływu na treść rozstrzygnięcia, które zostanie wydane w sprawie. Sąd może jednak zobowiązać stronę, która najpierw wyraziła zgodę na mediację, a następnie bez ważnych powodów odmówiła poddania się mediacji, do zwrotu kosztów przeciwnikowi. Taki obowiązek sąd może nałożyć nawet wówczas, gdy strona odmawiająca poddaniu się mediacji wygrała proces.

2.1.1. Mediacja gospodarcza oraz wynikająca z prawa pracy

Dlaczego mediacje dla przedsiębiorców?

Każdy przedsiębiorca wie, że szybkie uzyskanie zapłaty za wydane towary lub usługi, decyduje nie tylko o rentowności jego firmy ale często o jej przetrwaniu. W dobie dużej konkurencyjności na rynku, przedsiębiorcy coraz bardziej podkreślają korzyści płynące z nieujawniania w swym otoczeniu informacji o nieporozumieniach ze swoimi kontrahentami. Taka negatywna informacja może być sygnałem dla konkurencji do przejęcia kontrahenta.

Szybkość odzyskiwania pieniędzy, szybkość usunięcia przeszkód w wykonywaniu umów handlowych, niewielkie koszty odzyskania należności oraz dyskrecja tych działań, to podstawowe parametry wpływające na rosnącą popularność mediacji gospodarczych.

Jest powszechnie widome, że odzyskanie przez podmiot gospodarczy należności lub uzyskanie rozstrzygnięcia na drodze sądowej jest długotrwałe i wymaga specjalistycznej wiedzy. Należy też pamiętać o związanych z tym kosztach finansowych wynoszących co najmniej 5% wartości przedmiotu sporu, zagrożeniu utraty kontrahenta oraz ryzyku ujawnienia w sporze informacji z pogranicza poufnych.

Remedium dla postępowania sądowego są alternatywne metody rozwiązywania sporów, w szczególności zaś mediacje. O atrakcyjności mediacji dla przedsiębiorców decydują jej podstawowe cechy. Mediacja to sposób osiągania porozumienia przez same strony, korzystające z pomocy bezstronnego mediatora, który pomaga im wypracować ugodę.

Co mediacja daje przedsiębiorcy?

Dobrze przeprowadzona mediacja zapewnia szybkie, odformalizowane postępowanie, przy niewielkich kosztach i z gwarancją zachowania poufności.

Mediacja daje możliwość zachowania lub odbudowania dobrych relacji między stronami. Same strony, z pomocą mediatora, wypracowują treść ugody, która jest przez nie akceptowana. Ugoda zawarta przed mediatorem, w odróżnieniu od ugody zawieranej przed sądem, daje możliwość ułożenia stosunków między podmiotami w sposób głębszy niż wynikający z zakreślonej w pozwie podstawy faktycznej i prawnej.

Strony konfliktu, zawierając ugodę, akceptują taki sposób zakończenia sporu. To oznacza zazwyczaj dobrowolne wykonanie ugody, bez konieczności kierowania jej do egzekucji. Ocenia się, że około 80% ugód mediacyjnych jest wykonywanych dobrowolnie, bez przymusu egzekucyjnego. To oszczędza czas i pieniądze związane z postępowaniem komorniczym.

Jednocześnie należy podkreślić, że jeśli zawarta w mediacji ugoda nie jest wykonywana dobrowolnie, można wystąpić do sądu o nadanie jej klauzuli wykonalności i skierować jako tytuł wykonawczy do egzekucji.

Czemu mediacja a nie sąd?

Kierując sprawę do sądu strony tracą kontrolę nad wynikiem postępowania. O ich sprawie rozstrzyga sąd, zaś

strony mają ograniczony wpływ na rozstrzygnięcie sporu, wynikający ze szczegółowych przepisów procedury cywilnej.

Kierując sprawę do mediacji, strony pozostawiają sobie całkowity wpływ na wynik zakończenia sporu. To one ustalają zasady procedowania, mogąc je ograniczyć w dowolny sposób. To one wybierają zgodnie mediatora, specjalistę w danej dziedzinie lub osobę z autorytetem, do której mają zaufanie. W ramach postępowania mediacyjnego strony przy udziale mediatora ustalają sposób rozwiązania istniejącego pomiędzy nimi sporu.

W postępowaniu sądowym strony po zaprezentowaniu swoich stanowisk i dowodów na ich poparcie są zdane na ocenę konfliktu dokonywaną przez sędziego, który wydaje wyrok.

Każda ze stron, w dowolnym momencie może z mediacji zrezygnować. Przy mediacji, to od stron zależy jak szybko ona się zakończy i jaką treść będzie miała ugoda, pod warunkiem ogólnej zgodności z prawem. W mediacji strony przedstawiają nawzajem swoje racje i samodzielnie decydują o sposobie zaspokojenia swoich interesów zgodnie ze swoimi potrzebami. Tylko wtedy, gdy jest to dla nich korzystne, strony zawierają ugodę. Udział w mediacji, sposób i czas jej zakończenia jest zależny od woli stron i ich potrzeb. Mediacja zakończona ugodą jest sukcesem stron, pozwala im osiągnąć zaspokojenie swoich potrzeb w krótszym czasie, przy zdecydowanie niższych kosztach finansowych, a przede wszystkim pozwala ograniczyć koszty emocjonalne związane z rozwiązywaniem sporu w postępowaniu sądowym. Mediacja pozwala uniknąć eskalacji konfliktu między stronami oraz stwarza szersze możliwości dla treści zawieranej przez nie ugody. Mediacja jest szybsza i relatywnie tańsza od postępowania sądowego.

Jak skierować spór do mediacji?

Jeszcze na etapie zawierania umowy z kontrahentem, przed powstaniem sporu, jest możliwość wprowadzenia do umowy zapisu, że w przypadku powstania sporu, strony w pierwszym rzędzie będą go rozwiązywały w drodze mediacji. Umowa może przewidywać, że mediacja prowadzona będzie przez mediatora. Można wskazać konkretną osobę lub wskazać, jako właściwy do mediowanie, konkretny ośrodek mediacji, który prowadzi listę mediatorów i z tej listy strony mogą wybrać wspólnie mediatora. Umowa może też przewidywać zasady powoływania mediatora do konkretnej sprawy (*ad hoc*).

Podobne zasady kierowania sprawy do mediacji obowiązują już po powstaniu sporu. Strony mają możliwość zapisu na mediację prowadzoną przez konkretnego mediatora, lub przez konkretny ośrodek mediacji. Umowa o mediację, może być zawarta także przez wyrażenie przez stronę zgody na mediację, gdy druga strona złożyła wniosek o mediację do mediatora lub do ośrodka mediacji.

Przykładowa klauzula o oddanie sporu do mediacji zawarta w umowie, może brzmieć następująco: *„Wszelkie spory wynikające z niniejszej umowy będą rozwiązywane w drodze mediacji przez mediatorów Ośrodka Mediacji przy (…), zgodnie z regulaminem tego Ośrodka, obowiązującym w dniu skierowania wniosku o mediację”.*

Istnieje też możliwość skierowania sporu do mediacji po zawiśnięciu sprawy w sądzie. Do momentu zamknięcie pierwszej rozprawy sąd może skierować sprawę do mediacji z urzędu lub na wniosek strony, potem może to uczynić jedynie na zgodny wniosek stron.

Jak wybrać mediatora?

Mediatorem może być każda, oprócz czynnego sędziego, osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca w pełni z praw publicznych. Jednak powinna być to osoba do której strony mają zaufanie i która posiada odpowiednią wiedzę i umiejętności z pogranicza komunikacji społecznej, psychologii i prawa. Często mediatorowi powierzane są poufne informacje, dlatego ustawa zobowiązuje mediatora do zachowania ich w tajemnicy. Profesjonalny mediator, będąc absolutnie neutralnym, pomaga stronom zarządzać ich sporem w sposób elastyczny, odformalizowany i prowadzący do zakończenia sporu, w sposób satysfakcjonujący wszystkich uczestników. Warto zatem zadbać, by sporem z danej dziedziny prawa gospodarczego, zajmował się specjalista z tej dziedziny, do którego można mieć zaufanie.

Informację w tym zakresie można uzyskać zbierając dane o mediatorach. Mediatorzy indywidualni wpisywani są na listy mediatorów stałych, przechowywanych u prezesów Sądów Okręgowych lub listy z wyspecjalizowanych ośrodków mediacji. Ośrodki mediacji zamieszczają też informacje na swoich stronach internetowych i zwracając się do nich można uzyskać profile zawodowe, wskazujące na kompetencje każdego z mediatorów. Informacje o organizacjach i ośrodkach mediacyjnych można również znaleźć na płycie załączonej do informatora.

Jakie sprawy gospodarcze i z zakresu prawa pracy można kierować do mediacji?

Do mediacji z zakresu prawa gospodarczego i prawa pracy można kierować każdy spór i konflikt, w którym dopuszczalne jest zawarcie ugody. Szczególnie dotyczy to spraw o zapłatę należności, wykonania umów, ustalenia odszkodowań, roszczeń wspólników i akcjonariuszy przeciwko spółkom, ustalenia obowiązków w ramach umowy konsorcjum itd.

Podobne zasady obowiązują przy kierowaniu do mediacji spraw z zakresu prawa pracy. Podkreślić należy, że oprócz roszczeń pomiędzy pracodawcą i pracownikiem, w drodze mediacji można rozwiązywać wszelkie konflikty występujące w miejscu pracy: między poszczególnymi pracownikami, zespołami i wydziałami. Mediacje sprawdzają się w konfliktach pomiędzy menadżerami, konfliktach w organach spółek oraz w rozwiązywaniu sporów i roszczeń związków zawodowych w stosunku do pracodawców.

Jakie korzyści daje mediacja?

Postępowanie przed mediatorem daje korzyści każdemu uczestnikowi, poprzez:

- szybkie, tanie i proste postępowanie,
- wpływ na wybór składu zespołu mediatorów,
- rozwiązanie problemu bez pogłębiania konfliktu,
- ograniczenie kosztów postępowania,
- wpływ na akceptowane przez przedsiębiorcę porozumienie, mające moc wyroków sądowych,
- gwarancję poufności postępowania oraz brak złego rozgłosu,
- utrzymanie współpracy między stronami,
- akceptowane przez strony warunki ugody będące gwarancją dobrowolnej wykonalności porozumienia.

2.1.2. Mediacja w sprawach rodzinnych

Wprowadzenie

Mało kto lubi konflikty. A jeśli mają miejsce w rodzinie, dotykają nas szczególnie. Tymczasem codzienność obfituje w sytuacje, które przysparzają stresu i napięcia: żyjemy szybko, pracujemy zbyt dużo, by mieć wystarczająco czasu dla siebie i rodziny albo za mało, by związać koniec z końcem. Rodzina, by być dla nas oparciem, azylem i radością, wymaga zaangażowania, stałego wysiłku, umiejętności współpracy z partnerem, dziećmi, rodzinami, z których wychodzimy - niezależnie czy jesteśmy wypoczęci i w dobrej kondycji, czy też – w naszej opinii – wszystko wali nam się na głowę. Większości wyzwań jesteśmy w stanie sprostać, sprawnie lub przynajmniej znośnie rozwiązując czy łagodząc konflikty. Niekiedy jednak stajemy wobec sytuacji, gdy wiemy, że musimy rozwiązać problem rodzinny, jednak wszelkie starania i podejmowane próby zawodzą.

Dlaczego spory w rodzinie są szczególnie trudne? Przede wszystkim są zwykle wielowątkowe i takie, w których to co konkretne, praktyczne i mierzalne splata się z subiektywnymi odczuciami, potrzebami emocjonalnymi, wartościami czy symbolicznymi znaczeniami. Zazwyczaj także konflikt rodzinny narasta od dłuższego czasu, zanim któraś ze stron zdecyduje się na „ostateczne rozwiązanie", za jakie uznaje sąd. Sprawia to, iż w okresie eskalacji sporu miało miejsce wiele zdarzeń nieprzyjemnych, padło wiele mocnych słów, a wzajemne animozje narosły tak bardzo, że członkom rodziny trudno sobie niekiedy przypomnieć jakiekolwiek przykłady poprawnych lub przyjaznych kontaktów. Członkowie rodziny mają za sobą długą historię bliskiej relacji, zatem z jednej strony: wiele zdarzeń z przeszłości potrafią powiązać z aktualnym konfliktem (co oczywiście sprzyja jego „rozlaniu się" na całość wzajemnych stosunków) – tracąc przez to nadzieję na zmianę i nie wierząc, że konflikt może zostać rozwiązany. Z drugiej, znając siebie nawzajem doskonale, wiedzą jak dotknąć bliską osobę, jak trafić w jego lub jej najczulszy punkt. Są przy tym szczególnie wyczuleni, kiedy spostrzegają takie „razy" z drugiej strony (widząc „źdźbło w oku bliźniego" i nie dostrzegając „belki we własnym oku").

W takich przypadkach nie warto zamykać się ze swoim problemem, tkwić w niemożliwym do rozwikłania impasie, lecz podjąć wyzwanie jego rozwiązania z pomocą niezależnych i doświadczonych mediatorów.

Dlaczego w sprawach rodzinnych warto korzystać z mediacji ?

Wiele osób w konflikcie rodzinnym mówi: „Rozmawialiśmy już tyle razy i nie udało nam się porozumieć. Dlaczego w mediacji ma być inaczej? On/ona nigdy się nie zmieni!". Niekoniecznie.

Mediacja umożliwia poprawę wzajemnego zrozumienia. Kiedy członkowie rodziny przestają ze sobą rozmawiać, a każda z osób przeżywa swoje zranienie, złość i urazę, łatwo o nieporozumienia, nadinterpretacje czy fałszywe założenia na temat drugiej strony. W mediacji każda z osób może przedstawić swoją perspektywę, swój punkt widzenia i oczekiwania na przyszłość i one stanowią podstawę wspólnej decyzji.

W mediacji strony decydują samodzielnie. W nieformalnej atmosferze, spokojnie i bez pośpiechu mogą gruntownie przyjrzeć się możliwym rozwiązaniom i wybrać takie, które najlepiej służą rodzinie - bo każda rodzina jest szczególna i każda wymaga indywidualnych rozwiązań.

Mediatorzy pomagają tonować emocje i skierować je na konstruktywne tory; przejść od rozpamiętywania przeszłości do planowania przyszłości.

Wypracowanie rozwiązania w mediacji trwa krócej niż postępowanie sądowe i wiąże się z nieporównywalnie niższymi kosztami (finansowymi, emocjonalnymi i relacyjnymi).

W jakich sytuacjach można skorzystać z mediacji ?

Spory rozwodowe i opiekuńcze

Co się dzieje z rodziną w rozwodzie ?

Rozpad związku zawsze jest dramatycznym przeżyciem dla małżonków, szczególnie trudnym jeśli małżonkowie (lub nieformalni partnerzy) mają wspólne dzieci. Rozstanie jest długim procesem wzrostu niezadowolenia ze związku, oddalania się od siebie i wracania, podejmowania prób ratowania więzi i stwierdzania, że nie udaje się tego osiągnąć, nierzadko poszukiwania bliskości w innym związku. Zwykle także małżonkowie w momencie ostatecznego kroku do rozstania (czyli złożenia pozwu) są na różnych etapach emocjonalnego rozstania, co sprawia, że tym trudniej im się porozumieć i w sprawach bieżącego funkcjonowania, i w kwestii decyzji co do przyszłości, które niewątpliwie muszą podjąć.

Każde z małżonków – niezależnie czy jest inicjatorem rozstania, czy też odbiorcą decyzji drugiego, musi uporać się z poczuciem straty, porównywanej niekiedy z żałobą po śmierci bliskiej osoby. Rozstaniu towarzyszy gniew wobec partnera lub niechęć doń, poczucie winy; obniża się samoocena i poczucie sprawczości. Pojawia się lęk przed samotnością, wyzwaniami życia w pojedynkę, niepewność jak wyglądać będzie przyszłość.

Wiele osób przeżywa w tym okresie także poważne trudności finansowe, które szczególnie dotkliwie – jak pokazują badania – uderzają w kobiety, których sytuacja na rynku pracy jest generalnie słabsza niż mężczyzn. Stworzenie dwóch odrębnych domów, uzgodnienie jak podzielić to, co wcześniej było wspólne, porozumienie się co do sposobu finansowania potrzeb dzieci jest i bolesne, i trudne, bowiem wcale nie łatwo obiektywnie określić, „ile to jest warte", a jeszcze ciężej - ile każda ze stron powinna wyjąć ze wspólnego koszyka majątku małżeńskiego i włożyć do tego związanego z utrzymaniem dzieci.

Rozwodzący się małżonkowie muszą także na nowo ułożyć relacje między sobą, określić zasady funkcjonowania jako rodzice, którzy nie są już partnerami w związku, lecz muszą być partnerami w wychowaniu. Wyzwaniem jest także utrzymanie relacji z dziećmi, które w tym okresie przeżywają trudny czas, odreagowując własny lęk, niepewność i poczucie straty.

Każda z płci trochę inaczej doświadcza rozstania i z innymi wyzwaniami musi się zmierzyć.

Kobiety, które najczęściej po rozstaniu sprawują główną opiekę nad dziećmi, stoją wobec trudności pogodzenia obowiązków macierzyńskich i zarobkowych. By sprostać temu wyzwaniu nierzadko korzystać muszą z pomocy własnych rodziców. W konsekwencji na powrót stają się dzieckiem swych rodziców, przyjmując ich wsparcie – przyjmują również wpływ na zasady dotyczące wychowania dzieci (niekiedy różne od tych, które same uznają i które obowiązywały podczas trwania małżeństwa). Zwiększenie udziału rodzin pochodzenia w codziennym życiu byłych małżonków może także nasilać konflikt między nimi, np. kiedy oskarżają się, że to któraś z teściowych wpłynęła na upadek małżeństwa lub wytykają podobieństwo współmałżonka do jej lub jego rodzica („jesteś taka sama jak twoja matka"). Przeciążenie pracą zawodową i obowiązkami macierzyńskimi sprawia, że kobiety mają mniejsze niż mężczyźni szanse na nawiązanie nowych relacji, zajęcie się sobą czy realizowanie swoich pasji.

Dla mężczyzn z kolei rozstanie wiąże się przede wszystkim z pytaniem o więź z dziećmi. Brak codziennego kontaktu, spotkania z dziećmi w atmosferze konfliktu z dotychczasowym współmałżonkiem, trudności w uzgodnieniu planu spotkań akceptowalnego przez oboje rodziców sprawia, że dylemat ten jest aż nadto realny. Pogodzenie zwiększonej aktywności zawodowej, która po części jest koniecznością, po części zaś remedium na emocjonalne troski oraz zaangażowania w sprawy związane z dziećmi nie jest proste i w sporej części rodzin kończy się na układzie ról: matka – „rodzic codzienny" i ojciec – „rodzic od święta". Taka polaryzacja dla żadnego z rodziców nie jest korzystna. Kobiety czują złość do partnerów o brak wsparcia i „spijanie śmietanki" przyjemności rodzicielskich bez konieczności obciążenia obowiązkami wychowawczymi. Mężczyźni zaś czują się wykluczeni ze spraw dziecka i fundamentalnych decyzji wychowawczych. Jednocześnie ojcowie znajdują się w pułapce: kiedy starają się wynagrodzić sobie i dziecku rozłąkę – posądzani są o szastanie pieniędzmi, zbytnie rozpieszczanie dziecka i brak zaangażowania w jego wychowanie; kiedy zaczynają wprowadzać dyscyplinę rodzicielską i egzekwować obowiązki – dzieci odsuwają się, uznając, że spotkania z tatą są nudne i mało interesujące. Słaba komunikacja między rodzicami, brak zrozumienia i wyrozumiałości wobec siebie nawzajem nie sprzyja rozwiązaniu tego problemu.

Co o mediacji w sprawach związanych z rozpadem rodziny mówi prawo?

Dwa akty prawne mówią o mediacji w powyższych sprawach. Pierwszym z nich jest Kodeks postępowania cywilnego, który reguluje zasady mediacji we wszystkich sporach cywilnych, podkreśla możliwość i zasadność mediacji w sporach będących konsekwencją rozpadu rodziny. Sąd może więc skierować małżonków do mediacji, o ile istnieją widoki utrzymania małżeństwa - a więc w celu pojednania małżonków (art. 436 § 2 k.p.c.). Jeśli zaś strony są zdecydowane na rozwód, w mediacji mogą uzgodnić zasady zaspokajania potrzeb rodziny, alimenty, sposoby sprawowania władzy rodzicielskiej po rozwodzie, kontakty z dziećmi i sprawy majątkowe (art. 445^1 k.p.c.). Mogą również podjąć decyzję co do sposobu rozstania (rozwód z orzekaniem winy lub bez orzekania o winie), choć naturalnie orzeczenie w tej sprawie wydaje sąd.

Także znowelizowany 6 listopada 2008 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy, który wszedł w życie 13 czerwca 2009 r. podkreśla, że rodzice powinni się porozumieć w sprawach opieki i wychowania dzieci. Artykuł 58 § 1a mówi, iż „*sąd może pozostawić władzę rodzicielską obojgu rodzicom na ich zgodny wniosek, jeżeli przedstawili porozumienie (…) (małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie i jest zasadne oczekiwanie, że będą współdziałać w sprawach dziecka*".

Prawo mówi zatem, że dla dobra dzieci to sami małżonkowie, którzy się rozstają powinni szczegółowo zaplanować zasady, na jakich będą współpracować jako rodzice. Najlepiej jeśli sami uzgodnią ów **Plan Opieki Rodzicielskiej** (zwany także Planem Wychowawczym). Jest jednak zrozumiałe, że napięcie związane z rozwodem, stres, poczucie zranienia, spiętrzenie codziennych obowiązków nie pomagają we wspólnym podejmowaniu decyzji. Tymczasem dla dobra dzieci, ale i dla dobra samych rodziców, owe decyzje powinny zostać podjęte z głębokim namysłem, uwzględniając wszelkie niezbędne informacje, zostawiając za sobą przeszłość i wybiegając myślą w przyszłość. Jeśli zatem rodzicom trudno porozumieć się samodzielnie, mogą skorzystać z pomocy mediatora.

Rodzice obowiązkowo muszą się porozumieć co do zasad opieki (czyli głównego miejsca zamieszkania dziecka oraz kontaktów z rodzicem, z którym dziecko nie mieszka) oraz sposobu finansowania potrzeb dziecka. Te kwestie będą potem zatwierdzane przez sąd lub też rozstrzygane w postanowieniu, o ile rodzicom nie uda się

podjąć decyzji polubownie.

Jednocześnie doświadczenie par, które przeszły przez rozwód pokazuje, że jest wiele innych spraw, które nieuzgodnione, mogą powodować konflikty między rodzicami, w rezultacie zdecydowanie źle wpływając na dzieci.

Trzeba pamiętać, że – tak jak zmieniają się relacje między rodzicami i dziećmi razem z tym, jak dorastają, tak samo Plan Wychowawczy, a nawet powinien, być co pewien czas uaktualniany. Dzieci rosną i z każdym rokiem w coraz większym stopniu ich zdanie i własne plany będą istotne, np. jeśli chodzi o terminy spotkań lub sposób wspólnego spędzania czasu z rodzicami. Także koszty ich utrzymania mogą się zmieniać w zależności od wieku, ale też rozmaitych decyzji podejmowanych w międzyczasie (np. czy będą chodziły do szkoły publicznej, czy prywatnej; czy będą uczyły się języków na kursach zagranicznych, czy też w ramach zajęć szkolnych). Przejrzenie Planu Wychowawczego i dopasowanie do aktualnej sytuacji rodzice mogą uczynić swego rodzaju rytuałem sporządzania „bilansu rodzicielstwa", np. na zakończenie roku szkolnego lub kalendarzowego. Po zmianie zapisów w Planie rodzice mogą zwrócić się do sądu o jego zatwierdzenie (wniosek o zatwierdzenie ugody) – dokument będzie miał wówczas status postanowienia sądu.

Niżej znajduje się przykładowy zestaw zagadnień, jakie warto, by rodzice przedyskutowali i uzgodnili w sprawach związanych z dziećmi. Naturalnie, to jak szczegółowe ustalenia zostaną zawarte, zależy od tego, jak mocno naruszone jest zaufanie i współpraca między rodzicami. Niekiedy w pierwszym okresie po rozstaniu pomocne będą ścisłe zasady i precyzyjne zapisy, które z upływem czasu mogą stawać się coraz bardziej ogólne i elastyczne, w miarę jak każde z małżonków upora się z psychicznym bagażem rozstania i nabierze przekonania, że poprawne relacje rodzicielskie są możliwe i potrzebne.

Plan Opieki Rodzicielskiej – ogólna zawartość

Miejsce zamieszkania dziecka i kontakty z drugim rodzicem

- Główne miejsce zamieszkania dziecka
- Harmonogram spotkań z drugim rodzicem (w przypadku gdy dziecko spędza większość czasu z jednym z rodziców):
    - w roku szkolnym,
    - w trakcie ferii i wakacji (wybór sposobu spędzania czasu, paszport, wyjazdy zagraniczne dziecka),
    - zasady spędzania świąt i innych dni szczególnych (urodziny, imieniny, Dzień Dziecka, dni ważne w życiu rodziny).
- Zasady dotyczące spotkań z drugim rodzicem:
    - szczególne reguły obowiązujące podczas spotkań (o ile to wskazane, np. w kwestiach zdrowotnych),
    - sposób odbierania i odwożenia dziecka (które z rodziców jest odpowiedzialne, szczególne warunki),
    - sposób dokonywania zmian terminów spotkań (np. w związku z chorobą dziecka, rodzica, nieprzewidywalnymi sytuacjami),
    - co dziecko zabiera ze sobą na spotkania,
    - pomoc dziecku w obowiązkach podczas czasu spędzanego z rodzicami, np. prace domowe.

- Komunikacja dziecka z rodzicami poza czasem spędzanym wspólnie (telefon, Internet).

Kontakty dziecka z innymi osobami

- Zasady spotkań dziecka z dalszą rodziną i innymi ważnymi dla dziecka osobami.
- Obecność nowych partnerów rodziców w życiu dziecka.

Udział rodziców w istotnych decyzjach dotyczących dziecka

- Szkoła:
  - wybór szkoły (kto decyduje, jakie kryteria wyboru),
  - wymiana informacji dotyczących wyników szkolnych dziecka,
  - udział rodziców i innych członków rodziny w wydarzeniach szkolnych i pozaszkolnych.
- Zajęcia pozalekcyjne:
  - priorytety dotyczące rozwoju dziecka,
  - sport,
  - potrzebne wsparcie rodziców (np.: dowożenie dziecka, zadania domowe).
- Inne.

Zasady wychowawcze

- Zasady wspólne i różne w obu domach (np. rytm dnia, korzystanie z komputera, TV, dieta, etc);
- Tradycje, zwyczaje i obyczaje religijne rodziców i dziecka (np. udział w mszy świętej, zajęciach religii);
- Zwyczaje i praktyki kulturowe dziecka (np. dieta wegetariańska, udział w akcjach społecznych);;
- Zakres samodzielności dziecka w podejmowaniu decyzji jego dotyczących (np. samodzielne wyjazdy, podjęcie pracy wakacyjnej, etc.);
- Odpowiedzialność za zwierzęta domowe będące własnością dziecka.

Partycypacja rodziców w kosztach utrzymania dziecka

- Kalkulacja potrzeb dziecka, oszacowanie wydatków, sposób uczestnictwa w kosztach przez każde z rodziców (wydatki bieżące i szczególne, kieszonkowe, zakres samodzielności dziecka w gospodarowaniu własnymi pieniędzmi).

Opieka zdrowotna

- Zasady odpowiedzialności za zdrowie dziecka:
  - wybór lekarzy i placówek medycznych,
  - rutynowe badania, szczepienia,
  - specjalne potrzeby,
  - zasady podawania leków i leczenia w warunkach domowych,
  - wymiana informacji kwestiach zdrowotnych i dostęp do dokumentacji medycznej,
  - opieka nad dzieckiem w czasie choroby (kto, kiedy?),
  - kto powinien być zawiadomiony w razie wypadku, zagrożenia.

Sposób podejmowania bieżących decyzji i zasady modyfikacji Planu Opieki Rodzicielskiej

Gospodarowanie wspólną własnością

W mediacji możliwe jest poszukiwanie rozwiązań wszelkich kwestii związanych ze współwłasnością, począwszy od podziału majątku przy rozwodzie, a skończywszy na sprawach spadkowych. Niżej omówione są przykładowe sprawy.

Korzystanie ze wspólnego mieszkania

Wspólne zamieszkiwanie dorosłego dziecka i jego rodziców lub też dwóch pokoleń rodzin zazwyczaj ujawnia istotne różnice w podejściu do obowiązków domowych (sprzątanie, zakupy), zasad finansowania, wolnego czasu (włączony przez cały dzień telewizor lub wieczorne imprezy z tańcami), spokoju (płaczące dziecko czy radio grające na cały regulator), wzajemnej pomocy czy korzystania ze wspólnych pomieszczeń (np. kuchnia i łazienka).

W mediacji członkowie rodziny mogą określić konkretne obszary nieporozumień, wyjaśnić swoje racje i otworzyć się na racje innych osób, wyartykułować swoje oczekiwania, by zaplanować zasady, które pozwolą w wygodny lub przynajmniej nieuciążliwy sposób mieszkać pod jednym dachem.

Rodzinne przedsiębiorstwa

Firmy rodzinne stanowią wyjątkowy rodzaj przedsiębiorstwa, w którym w naturalny sposób istotną rolę odgrywają wartości: szacunek i wrażliwość wobec siebie nawzajem, satysfakcja ze wspólnej pracy, lojalność i gotowość do porozumienia w drodze do wyższej efektywności. Kiedy firma przeżywa kryzys, mogą ucierpieć na tym bliskie relacje między członkami rodziny. Kiedy w kryzysie jest rodzina – pogarsza się jakość prowadzenia biznesu.

Mediacja w szczególny sposób odpowiada na potrzeby, jakie wiążą się z rodzinnymi przedsięwzięciami, bowiem umożliwiają refleksję nad różnymi płaszczyznami wzajemnych relacji oraz znalezienie rozwiązań, które pozwolą łączyć życie rodzinne i zawodowe, lub też przeciwnie: zadecydować o ich rozdzieleniu.

Spadki

Konflikty toczące się wokół podziału spadku wywołują bardzo silne emocje. Wywołane są przekonaniem o niesprawiedliwości reguł przekazania majątku, spostrzeganiem swojej relacji wobec osoby, która odeszła jako wyjątkowej w stosunku do relacji z innymi członkami rodziny, poczuciem niedocenienia zaangażowania w opiekę nad zmarłym czy też zadawnionymi lub niewypowiedzianymi urazami między osobami (np. rodzeństwem), niekiedy bez wyraźnego związku z kwestią dziedziczenia. Obok konkretnej wartości majątkowej, spadek jest swego rodzaju symbolem: może oznaczać przynależność lub wykluczenie, bliskość lub oddalenie, sprawiedliwość lub krzywdę, uznanie lub pominięcie.

Choć mediacja nie naprawi przeszłości, ani nie zaleczy dawnych ran, może pomóc w określeniu wzajemnych oczekiwań, wyjaśnieniu spostrzegania siebie nawzajem, swojego miejsca w rodzinie i w relacji z jej poszczególnymi członkami, a dzięki temu – umożliwi zwrócenie się od rozpamiętywania przeszłości do realistycznych uzgodnień w konkretnej sprawie spadkowej.

Inne sprawy, w których można skorzystać z mediacji

Konflikty wokół opieki nad osobami o szczególnych potrzebach

Kiedy któryś z członków rodziny zapada na ciężką chorobę lub kiedy ze względu na podeszły wiek wymaga szczególnego traktowania, zorganizowanie zasad opieki może podzielić skądinąd bliską sobie rodzinę. Wyzwania finansowe, całodobowa opieka w domu lub pilnowanie procesu leczenia, nadmierne obciążenie niektórych członków rodziny i ich poczucie niesprawiedliwości ze względu na zbyt mały wkład innych, pogorszenie stosunków i osłabienie wzajemnego zaufania to tylko niektóre problemy, wobec których stoi rodzina. Jako że są to sprawy, o których rodzina musi zadecydować sama i niewiele jest tu tematów, które regulowane są przepisami prawa, a dotkliwość konfliktu jest silna, mediacja stanowi dobrą metodę rozmowy i podjęcia decyzji, które zapewnią najlepszą opiekę osobie potrzebującej i umożliwią każdemu z członków rodziny taki wkład, do jakiego jest zdolny (np. sfinansowanie opieki pielęgniarskiej w domu, dyżury w wybrane dni czy wspólne zamieszkanie). Niekiedy narastający konflikt jest efektem niedomówień i przekonania, że „oni powinni wiedzieć, co to oznacza opiekować się osobą chorą na Alzheimera" lub „on chyba wie, jak mógłby mnie odciążyć, tylko nie chce mu się kiwnąć palcem" – gdy tymczasem owi „oni" czy „on" nie wiedzą, niekiedy nawet nie śmieją zapytać. Wspólne spisanie, jakie są wymagania związane z opieką, daje wszystkim członkom rodziny dokładną informację, jaka pomoc jest potrzebna, jakie warianty wchodzą w grę i jakie są związane z nimi różne koszty (finansowe, czasowe, itd.). Dzięki wspólnej wiedzy, możliwe jest dokładne zaplanowanie kto, w jaki sposób i kiedy sprawuje opiekę, pomagając członkom rodziny zintegrować się wokół łączącej ich troski, zamiast dzielić się w obliczu wspólnego problemu.

W jakich przypadkach mediacja nie będzie pomocna?

Choć mediacja może być przynieść wiele korzyści w rozwiązaniu konfliktów rodzinnych, w niektórych przypadkach nie powinna być prowadzona lub też jej celowość powinna być szczególnie starannie omówiona między mediatorem i stronami. Poniższe sytuacje mogą być niewskazane do mediacji:

- *Kiedy którakolwiek ze stron cierpi na zaburzenia psychiczne* - w takim przypadku osoba chora powinna być otoczona potrzebną opieką, jednak jeśli nie jest w stanie podejmować decyzji i realizować ich, nie powinno się prowadzić mediacji. Mediacja może być jednak prowadzona, jeśli wszyscy członkowie rodziny mają świadomość objawów i skutków choroby, osoba chora jest otoczona konieczną opieką lekarską i w mediacji konsekwencje choroby są brane pod uwagę przy tworzeniu planu działania (np. zasady spędzania czasu z dziećmi w sytuacji dobrego funkcjonowania i nawrotów depresji ojca);
- *Kiedy w rodzinie ma lub miała miejsce przemoc* - gdy jedna ze stron czuje się zastraszona, ma trudność z samodzielnym podejmowaniem decyzji, obawia się wypowiedzieć własne zdanie lub boi się odwetu ze strony drugiej osoby;
- *Kiedy którakolwiek ze stron jest uzależniona od alkoholu, narkotyków lub innych substancji psychoaktywnych* - w takim przypadku osobie uzależnionej lub całej rodzinie potrzebna jest terapia. Osoby uzależnione mają ograniczoną kontrolę nad swoim postępowaniem i podejmowane przez nie zobowiązania mogą być obietnicami bez pokrycia;

- *Kiedy nierównowaga sił między stronami uniemożliwia negocjowanie „z równej stopy" i istnieje duże prawdopodobieństwo, że porozumienie będzie korzystne dla jednej ze stron i krzywdzące dla drugiej.*

Co warto wiedzieć, by skorzystać z mediacji

Jak rozpocząć mediację?

Możesz rozpocząć mediację samodzielnie, zgłaszając się do wybranego ośrodka (mediacja umowna, pozasądowa), lub – jeśli w sprawie toczy się postępowanie – złożyć wniosek do sądu, by skierował sprawę do mediacji (mediacja ze skierowania sądu).

Mediacja jest dobrowolna, więc samodzielnie decydujesz czy chcesz w niej uczestniczyć. Jeśli nie godzisz się na mediację, możesz odmówić udziału, jeśli taki wniosek składa druga strona lub jeśli do mediacji kieruje sąd (w tym przypadku musisz to jednak zrobić w ciągu 7 dni od otrzymania postanowienia o skierowaniu sprawy do mediacji). Możesz również zrezygnować z udziału w mediacji w każdym momencie, jeśli uznasz, że nie służy Twoim potrzebom.

Jeśli masz wątpliwości czy mediacja będzie dla Ciebie pomocna, najlepiej skontaktować się z wybranym ośrodkiem mediacyjnym i umówić na spotkanie konsultacyjne.

Jak wybrać mediatora?

Warto poszukiwać mediatorów w uznanych organizacjach zrzeszających profesjonalistów (np. w Stowarzyszeniu Mediatorów Rodzinnych) – informacje o nich znajdziesz np. w Internecie lub sądzie. Dokonując wyboru mediatora zapytaj o jego przygotowanie zawodowe, doświadczenie w sprawach rodzinnych, standardy prowadzenia mediacji, na których opiera swoją praktykę.

Kiedy do mediacji kieruje sąd, możesz wskazać wybranego przez Ciebie mediatora lub zdać się na decyzję sądu w tej sprawie – wówczas sędzia wybierze mediatora z tzw. listy stałych mediatorów. Listy takie prowadzą przy sądach okregowych.

W niektórych ośrodkach mediacyjnych sprawy rodzinne prowadzone są przez dwójkę mediatorów: kobietę i mężczyznę. Służy to większemu poczuciu zrozumienia stron oraz pomaga w zachowaniu bezstronności.

Jakie są koszty mediacji?

Mediacja w wielu ośrodkach mediacyjnych jest odpłatna, w niektórych można skorzystać z mediacji nieodpłatnie.

W mediacji umownej koszty mediacji wynikają z cenników poszczególnych ośrodków i określone są w umowie, jaką strony zawierają z mediatorem (lub ośrodkiem).

W mediacji prowadzonej na mocy postanowienia sądu koszty mediacji zostały szczegółowo opisane na str. 30-33.

Jak długo trwa mediacja?

Zazwyczaj do wypracowania ugody w sprawach rodzinnych potrzebnych jest ok.3-5 spotkań (trwających około półtorej do dwóch godzin, mniej więcej w odstępach jednego-dwóch tygodni), jednak niekiedy może istnieć konieczność poświęcenia dłuższego czasu na wypracowanie porozumienia.

Kiedy do mediacji kieruje sąd, wyznacza zwykle miesiąc na przeprowadzenie mediacji, jednak strony mogą wnioskować o przedłużenie tego terminu.

Co warto wiedzieć, by dobrze przygotować się do mediacji?

Przede wszystkim zastanów się, jakie tematy chcesz poruszyć w trakcie mediacji. Pomyśl o tym czego potrzebujesz i jakie cele są dla Ciebie ważne. Być może jest to bezpieczeństwo finansowe, bycie zaangażowanym ojcem, poprawna relacja z drugim rodzicem lub uchronienie dziecka przed Waszymi kłótniami i pokazanie mu, że rodzice potrafią się dogadać pomimo rozstania? A może ważny jest dla Ciebie czas - jak najszybsze uzgodnienie pilnych spraw? Może harmonijne relacje w rodzinie, które pomogą cieszyć się bliskością i zapomnieć o niesnaskach? Lub uszanowanie przeszłości i pamięci o tych, którzy odeszli?

Zastanów się także nad tym, do czego dąży druga strona, jakie mogą być jej pragnienia i jej obawy. Pomyśl jak sytuacja może wyglądać z jej perspektywy i jak to jest być na jej miejscu. Zrozumienie drugiej osoby (nawet jeśli nie akceptujesz tego, co zrobiła) pomoże w znalezieniu rozwiązań na przyszłość, z którymi obie strony będą mogły żyć.

Pomyśl także o innych członkach rodziny, którzy nie usiądą przy stole mediacyjnym. Czego potrzebują Twoje dzieci, by rozwijać się szczęśliwie i cieszyć dzieciństwem? Lub ich dziadkowie, a Twoi rodzice i rodzice Twego współmałżonka? Lub inni bliscy?

Mediator nie pełni roli doradcy, jednak – ponieważ sprawy rodzinne są złożone – niekiedy może Wam zasugerować zasięgnięcie opinii prawnej lub skonsultowanie się z psychologiem w sprawach związanych z potrzebami dziecka. Także przed podpisaniem ugody mediator może zaproponować, byś przejrzał ją wraz ze swoim pełnomocnikiem.

Co się dzieje z ugodą zawartą w mediacji?

Jeśli mediacja odbywa się na zlecenie sądu, podpisaną przez strony ugodę mediator składa we właściwym sądzie i - na wniosek stron - jest ona zatwierdzana przez sąd oraz otrzymuje klauzulę wykonalności (jeśli ma podlegać wykonaniu na drodze egzekucji).

Także w mediacjach umownych strony mogą wnioskować do sądu o zatwierdzenie ugody.

Co jeśli mediacja nie zakończy się porozumieniem?

Mediacja jest *poufna*, a więc wszystkie informacje omawiane w jej trakcie zostają pomiędzy stronami i mediatorami. Prawo gwarantuje także, że jeśli w danej sprawie będzie toczyć się postępowanie, żadna ze stron nie może powoływać się na propozycje, jakie padały w mediacji, bowiem będzie to nieskuteczne.

2.1.3. Transgraniczna mediacja dwunarodowościowych rodzin

Wprowadzenie

Ruchy migracyjne obywateli państw Unii Europejskiej, w tym Polski, dają stosunkowo łatwą możliwość podejmowania w innym kraju nauki i pracy, a również zawierania dwunarodowościowych związków małżeńskich i partnerskich, a więc budowania rodziny i posiadania dzieci.

Ta łatwość kontaktów osób różnych narodowości sprzyja powstawaniu konfliktów z dziedziny prawa karnego i cywilnego, w tym rodzinnego. Konflikty zgodnie z polskimi uwarunkowaniami prawnymi można rozwiązywać poprzez stosowanie procedury mediacyjnej, w której strony ustalają warunki ugody akceptowane przez sąd, jeśli zawierają się one w granicach obowiązującego prawa i przestrzegania ogólnie przyjętych zasad współżycia społecznego.

Konflikty w dwunarodowościowych rodzinach są bardzo skomplikowane, a dla dzieci szczególnie drastyczne. Napięcie związane z rozchodzeniem się rodziców, brak informacji, ich niejasność i niespójność, często słaba znajomość języka jednego z rodziców, niekonsekwencja zachowania rodziców względem dziecka i siebie oraz zmiany nastrojów w rodzinie tworzą układ przeciążający dziecko. Dlatego też grożą nienormatywnym kryzysem w procesie jego rozwoju. Nasilenie kryzysu następuję, gdy dziecko dodatkowo zostaje uprowadzone przez jednego z rodziców lub inną osobę poza granice jego miejsca zamieszkania. Zostaje ono bowiem pozbawione dotychczasowego środowiska i przeniesione do innego, które jest mu obce, z którym trudno nawiązuje relacje z uwagi np. na nieznajomość języka. Wynikają z tego trudności dziecka w szkole lub przedszkolu, pogłębione dodatkowo przez tęsknotę za nieobecnym rodzicem, kolegami i przyjaciółmi, których dziecko „utraciło".

W takich konfliktach mediacja jest szczególnie ważna, gdyż strony mogą:

- odreagować emocje,
- przedstawić swoje racje i interesy,
- wypracować, w obecności trzecich bezstronnych osób – mediatorów rodzinnych, zasady opieki nad dzieckiem,

co przyspiesza procedurę sądową dotyczącą uregulowania warunków życia i rozwoju dziecka.

Co Konwencja haska mówi o uprowadzeniu dziecka?

Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenie dziecka za granicę, przyjęta w Hadze 26 października 1981 r., weszła w Polsce w życie w dniu 1 listopada 1992 r. Wiąże ona Polskę z następującymi państwami: Albania, Argentyna, Australia, Austria, Białoruś, Belgia, Brazylia, Bułgaria, Chile, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Izrael, Kanada, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Malta, Meksyk, Monako, Niemcy, Norwegia, Nowa Zelandia, Panama, Paragwaj, Peru, Portugalia, Republika Południowej Afryki, Rumunia, Serbia, Słowacja, Słowenia, Sri Lanka, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Ukraina, Urugwaj, USA, Wenezuela, Węgry, Wielka Brytania, Włochy.

Zgodnie z Konwencją, bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka ma miejsce wtedy, gdy nastąpiło naruszenie prawa do opieki wykonywanego przez rodziców/opiekunów na mocy ustawodawstwa państwa, w

którym dziecko miało stałe miejsce pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem.

Konwencja przewiduje możliwość obrony w sprawach o powrót dziecka do państwa jego stałego pobytu. Są to następujące podstawy:

1. osoba domagająca się powrotu dziecka, a mająca prawo do opieki nad nim, prawa tego nie wykonywała,
2. osoba mająca prawo do opieki nad dzieckiem zgodziła się na wyjazd dziecka za granicę lub zaakceptowała taki wyjazd po uprowadzeniu lub zatrzymaniu – w takim przypadku najlepiej mieć zgodę na piśmie, jeżeli była jedynie wyrażona ustnie, sąd będzie musiał przeprowadzić postępowanie dowodowe dla poczynienia takiego ustalenia,
3. jest poważne ryzyko, że powrót mógłby narazić dziecko na szkodę fizyczną lub psychiczną lub w jakikolwiek inny sposób postawić je w sytuacji nie do zniesienia,
4. dziecko, które osiągnęło odpowiedni wiek i stopień dojrzałości sprzeciwia się powrotowi do państwa miejsca stałego pobytu,
5. powrót dziecka nie byłby dopuszczalny w świetle podstawowych zasad państwa wezwanego dotyczących ochrony praw człowieka i podstawowych wolności,
6. od chwili uprowadzenia lub zatrzymania dziecka do chwili złożenia wniosku we właściwym sądzie lub organie administracyjnym upłynął okres dłuższy niż rok.

Kto pomaga rodzicowi, któremu uprowadzono dziecko?

Konwencja swym zakresem obejmuje dzieci do 16 lat, które miały miejsce stałego pobytu w państwie należącym do Konwencji, bezpośrednio zanim nastąpiło bezprawne uprowadzenie do innego państwa, które także jest stroną Konwencji lub zatrzymanie w takim państwie. Konwencja obowiązuje również w sprawach o uregulowanie prawa do odwiedzin dziecka.

Na Konwencję może powoływać się każdy, czyje prawo do opieki nad dzieckiem zostało naruszone w wyniku uprowadzenia dziecka za granicę lub jego zatrzymania za granicą, a także ten, czyje prawo do odwiedzin dziecka zostało naruszone wskutek odmowy lub ograniczenia możliwości wykonywania tego prawa.

Pomoc w sporządzeniu wniosku o powrót dziecka do Polski można uzyskać nieodpłatnie u referentów do spraw obrotu prawnego z zagranicą zatrudnionych w każdym sądzie okręgowym, pracowników zatrudnionych w Ministerstwie Sprawiedliwości – Wydział Prawa Międzynarodowego Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Prawa Europejskiego, 00-950 Warszawa, Al. Ujazdowskie 11 oraz osób zatrudnionych w Biurze Rzecznika Praw Dziecka.

Wnioski sporządzone w trybie Konwencji haskiej w Polsce rozpoznawane są przez Wydział Rodzinny i Nieletnich sądu rejonowego. Od orzeczenia wydanego przez sąd I instancji służy stronom odwołanie do sądu II instancji, tj. sądu okręgowego. Orzeczenie sądu okręgowego kończy postępowanie w sprawie i stronom nie przysługują dalsze środki odwoławcze, w tym kasacja do Sądu Najwyższego.

Sąd podejmuje jedynie decyzję o miejscu stałego pobytu dziecka. Wszelkie inne uwarunkowania życia dziecka rozpatrywane są w osobnym postępowaniu, któremu bardzo przydatna jest instytucja mediacji rodzinnej.

Czym wyróżnia się dwunarodowościowa mediacja rodzinna?

Zasady prowadzenia mediacji w rodzinach dwunarodowościowych spełniać muszą warunki każdej mediacji rodzinnej. Ma ona jednak pewne zasadnicze ogólnoeuropejskie regulacje, do których należą:

- wykonalność porozumień mediacyjnych w państwach członkowskich Unii Europejskiej,
- zagwarantowanie poufności mediacji również w następujących postępowaniach sądowych,
- wpływ postępowania mediacyjnego na bieżące terminy przedawnienia.

W Wydziale Prawa Międzynarodowego polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości z roku na rok wzrasta liczba spraw dotyczących uprowadzenia dzieci. Statystycznie jest to około 70% uprowadzeń do Polski i około 30% z Polski. Stąd też ważne okazało się wypracowanie, w ramach procedury mediacyjnej istniejącej w krajach pochodzenia rodziców, zaleceń do rozwiązywania konfliktów w dwunarodowościowych rodzinach. Zawiera je Deklaracja Wrocławska, opracowana w 2007 roku przez zespół polskich i niemieckich mediatorów i sędziów rodzinnych. I tak:

- mediacja powinna być prowadzona przy udziale dwóch mediatorów jako ko-mediacja dwunarodowościowa,
- mediatorzy powinni pochodzić z krajów pochodzenia stron, co gwarantuje znajomość kultury, tradycji i obyczajowości obojga rodziców,
- w celu reprezentowania obu płci zespół mediacyjny powinien składać się z kobiety i mężczyzny,
- zespół mediacyjny powinien posiadać prawnika oraz psychologa lub pedagoga i w razie potrzeby tłumacza. Dynamika konfliktu wymaga bowiem umiejętności komunikowania się i wiedzy psychologicznej mediatora oraz wiedzy prawniczej z zakresu prawa rodzinnego i postępowania w przypadku rodzicielskiego uprowadzenia dziecka,
- uprowadzenie dziecka wymaga od obojga mediatorów gotowości przeprowadzenia mediacji w ciągu jednego lub dwóch tygodni od otrzymania zlecenia.

Listy mediatorów rodzinnych prowadzą prezesi sądów okręgowych. Informacje o mediatorach można także uzyskać na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). W niektórych stowarzyszeniach mediacyjnych mediacje transgraniczne prowadzone są wg zasad określonych Deklaracją Wrocławską (m.in. Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych, Dolnośląski Ośrodek Mediacji DOM we Wrocławiu czy Centrum Mediacji Partners Polska).

W czym pomaga dwunarodowościowa mediacja rodzinna?

Opisany powyżej sposób postępowania pomoże stronom konfliktu uregulować sporne sprawy rodzinne. Dotyczyć one mogą:

1. uprowadzenia dziecka,
2. wykonywania pieczy rodzicielskiej (miejsca zamieszkania dziecka, wyboru szkoły i sposobu opieki lekarskiej, wakacji, spędzania świąt, uroczystości rodzinnych itp.),

3. kontaktów rodzica z dzieckiem,
4. spraw alimentacyjnych,
5. kosztów związanych z podróżą dziecka do rodzica,
6. kwestii majątkowych rodziny,
7. wszystkich innych spraw związanych z dobrem dziecka.

Ważne: Postępowanie mediacyjne w dwunarodowościowych rodzinach jest uzupełnieniem instrumentów z zakresu prawa międzynarodowego i porządku prawnego kraju pochodzenia rodziców. Pomaga efektywnie rozwiązywać konflikty i spory, których szczególną ofiarą jest dziecko. Uwzględnia potrzeby i interesy przede wszystkim dziecka, ale również i rodziców.

2.2. Mediacje w sprawach karnych i w sprawach z nieletnim sprawcą czynu karalnego

Wprowadzenie.

Kiedy spotykamy się z naruszeniem praw przez innych, korzystamy z różnych sposobów przywrócenia naruszonego ładu. Wybieramy jedną z trzech dróg:

a) **pierwsza –** bierzemy sprawę „w swoje ręce" i sami chcemy osądzić postępowanie sprawcy. Kierujemy się drogą zemsty, nie spodziewając się żadnej pomocy ze strony społeczeństwa. Prowadzi do najczęściej do eskalacji działań przeciwko sobie oraz do wystąpienia działań wykazujących znamiona przestępstwa,

b) **druga –** odwołujemy się do współczesnego systemu wymiaru sprawiedliwości, którego podstawowym celem jest adekwatne do winy ukaranie sprawcy. W trakcie procesu sądowego, czy postępowania przygotowawczego nie bierze się pod uwagę tego, co się dzieje z pokrzywdzonym. Oskarżony nie ma żadnej motywacji, aby wziąć odpowiedzialność za własne czyny. Potrzeby pokrzywdzonego i lokalnej społeczności nie są brane pod uwagę,

c) **trzecia –** oparta na potrzebach osoby pokrzywdzonej. Podstawowym celem jest naprawienie krzywdy i zadośćuczynieniu złu, które zostało uczynione, w sposób zgodny z oczekiwaniami pokrzywdzonego, a zarazem akceptowalny przez sprawcę. Przywrócony zostaje ład społeczny zakłócony przestępstwem. W centrum uwagi są potrzeby i prawa pokrzywdzonego. Istotne jest, aby sprawca zrozumiał swój czyn i stał się odpowiedzialny za swoje działania. Wspiera się, bezpośredni lub pośredni dialog między stronami, które są w konflikcie i sprzyja naprawieniu związków międzyludzkich.

Jaki jest cel mediacji w sprawach karnych?

Mediacja ma na celu samodzielne wypracowanie przez pokrzywdzonego i sprawcę (dorosłego lub nieletniego) rozwiązania zadawalającego obie strony konfliktu, a nie ustalenie kto ponosi winę za przestępstwo, czy jaki był przebieg zdarzenia. Mediacja w sprawach karnych i z nieletnim sprawcą czynu karalnego jest przede wszystkim dla osoby pokrzywdzonej. Służy jak najszybszemu zadośćuczynieniu za doznane w wyniku przestępstwa krzywdy i/lub naprawieniu szkody wyrządzonej przestępstwem. Pokrzywdzony może wyrazić swoje emocje i uczucia oraz zdecydować o odpowiadającym mu sposobie naprawienia uczynionego przestępstwem zła. Sprawca ma szansę zrozumieć jak jego działanie wpłynęło na drugą stronę, jaką krzywdę jej wyrządziło i przejąć odpowiedzialność za swoje czyny.

Ważne: W mediacji pokrzywdzony i sprawca są gospodarzami spotkania, partnerami szukającymi porozumienia, a nie osobami walczącymi dla przedstawienia swoich racji. Odpowiedzialność za wynik mediacji spoczywa na pokrzywdzonym i sprawcy.

Co to jest mediacja w sprawach karnych?

Mediacja w sprawach karnych to próba dobrowolnego porozumienia pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą przestępstwa (podejrzanym lub oskarżonym) w obecności neutralnej i bezstronnej osoby – mediatora. Pozwala wypracować obu stronom satysfakcjonujące - pod względem finansowym i moralnym porozumienie. Sprzyja trwałemu zakończeniu konfliktu karnego lub jego załagodzeniu. Mediacja nadaje stronom większą autonomię w zakresie rozporządzania swoimi prawami, dając stronom możliwość współdecydowania o sposobie naprawienia zła wyrządzonego przestępstwem. Mediacja jest szansą na szybsze zakończenie postępowania karnego.

Co to jest mediacja w sprawach nieletnich?

Mediacja w sprawach nieletnich (z nieletnim sprawca czynu karalnego lub wykazującego przejawy demoralizacji) to próba doprowadzenia do ugodowego i satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego. W rozmowie uczestniczy osoba trzecia – mediator, który wspiera przebieg spotkania stron, łagodzi ich emocje i pomaga stronom w wypracowaniu porozumienia. Stronami mediacji są: nieletni sprawca czynu karalnego (lub wykazujący przejawy demoralizacji), jego rodzice/opiekunowie prawni oraz pokrzywdzony. Pokrzywdzonym może być zarówno osoba dorosła jak i małoletni, wtedy wraz z nim uczestniczą w mediacji również jego rodzice/opiekunowie prawni.

Jakie są zalety mediacji w sprawach karnych?

- obie strony mediacji są uważnie wysłuchane,
- pokrzywdzony może odreagować emocje związane z przestępstwem i już spokojniej spojrzeć na całą sytuację,
- pokrzywdzony ma szansę uzyskać odpowiedź na często męczące go pytanie:, „dlaczego to ja byłem napadnięty", „dlaczego mnie to spotkało", co pozwala pozbyć się odium ofiary i lęku przed sprawcą,
- pokrzywdzony ma szansę na uzyskanie naprawienia krzywdy, zadośćuczynienia szybciej niż w sądzie,
- uczestnicy zachowują pełną kontrolę nad procesem mediacji oraz treścią ugody, w razie braku satysfakcji zawsze można wrócić na drogę sądową rezygnując z mediacji w oparciu o zasadę dobrowolności,
- sprawca uczestniczy w rozwiązywaniu własnej sprawy, ma wpływ na ustalanie warunków ugody mediacyjnej,
- sprawca przejmuje odpowiedzialność za własne czyny i decyzje,
- sprawca ma szansę przeprosić za krzywdy, które wyrządził drugiemu człowiekowi,
- sprawca ma szansę uniknięcia napiętnowania (stygmatyzacji), rozgłosu, łagodniejsze potraktowanie przez sąd,
- zarówno sprawca jak i pokrzywdzony mają szansę szybszego zamknięcia tego etapu i powrotu do normalnego życia,

- dla społeczeństwa – przywrócenie naruszonego przestępstwem ładu społecznego, aktywność i uczenie konstruktywnego rozwiązywania konfliktu karnego,
- zwiększenie dostępności do wymiaru sprawiedliwości,
- dla wymiaru sprawiedliwości – skrócenie czasu rozpoznania sprawy, zmniejszenie kosztów postępowania karnego.

W sprawach nieletniego sprawcy czynu karalnego lub wykazującego przejawy demoralizacji, mediacja ma na celu pozytywną zmianę osobowości nieletniego, co daje szansę na uniknięcie jego stygmatyzacji.

Ważne: Podczas postępowania przed sądem zarówno sprawca, jak i pokrzywdzony nie mogą powoływać się na treści rozmów, propozycje ugodowe i inne oświadczenia składane w postępowaniu mediacyjnym. Mediacja nie dostarcza dowodów w sprawie. Nawet jeśli przed sądem sprawca lub pokrzywdzony ujawni wiadomości, o których dowiedział się w toku mediacji, to sąd rozstrzygając sprawę nie może ich wziąć pod uwagę.

Kto może skierować sprawę do mediacji w sprawach karnych?

Sprawę do mediacji może skierować:
- policja,
- prokurator,
- sąd.

Pokrzywdzony i oskarżony/podejrzany mogą złożyć prowadzącemu postępowanie karne wniosek o mediację.

Kto może skierować w sprawie nieletnich do mediacji?

Jeżeli nieletni jest sprawcą czynu karalnego lub wykazuje przejawy demoralizacji, do mediacji sprawę może skierować:

- sędzia rodzinny.

Pokrzywdzony lub nieletni i jego rodzice mogą złożyć do sędziego wniosek o mediację. Jeżeli pokrzywdzony jest osobą niepełnoletnią, wniosek taki musi być potwierdzony przez jego rodziców lub opiekunów prawnych.

Ważne: Wniosek o mediację może być złożony w formie pisemnej lub ustnej do protokołu czynności organu prowadzącego postępowanie.

W jakich sprawach karnych i w sprawach nieletnich może być prowadzona mediacja?

Mediacja może i powinna być prowadzona we wszystkich sprawach, w których strony uczestniczące w zdarzeniu przestępczym chcą się spotkać i o nim porozmawiać. W praktyce do mediacji kierowane są sprawy w przy-

padku, gdy strony łączy jakaś zależność (np. są rodziną, sąsiadami itp.), popełnione przestępstwa są drobne, o mniejszym ładunku społecznej szkodliwości. Mediacji nie prowadzi się, gdy sprawa dotyczy zorganizowanej przestępczości, sprawca był wielokrotnie karany, jest bardzo zdemoralizowany.

Ważne: Aby wziąć udział w mediacji sprawca nie musi przyznawać się do winy. Istotne jest, aby okoliczności sprawy nie budziły wątpliwości, a strony zgadzały się co do podstawowych faktów.

Kiedy prowadzi się mediację w postępowaniu karnym?

W postępowaniu karnym do spotkania stron w mediacji może dojść na każdym etapie postępowania prokuratorskiego czy policji, w postępowaniu sądowym aż do czasu wydania wyroku.

Po wydaniu wyroku, mediacja jest możliwa w przypadku rozważania przez sąd warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego z odbycia reszty kary pozbawienia wolności.

Kiedy prowadzi się mediację w sprawach nieletnich?

W postępowaniu dotyczącym nieletniego sprawcy czynu karalnego lub wykazującego przejawy demoralizacji, z mediacji można skorzystać na każdym etapie tego postępowania nawet wtedy, gdy sąd już zastosował wobec nieletniego środki wychowawcze lub poprawcze albo gdy środki te są już wykonywane.

Ważne: Zarówno w sprawach karnych jak i nieletniego z mediacji można skorzystać wielokrotnie, jeżeli pokrzywdzony i sprawca będą chcieli się spotkać i rozmawiać o rozwiązaniu konfliktu, a sąd uzna to za celowe.

Jeżeli strony wyrażają chęć spotkania i rozmowy, na każdym etapie postępowania same mogą udać się do mediatora. Jest to tzw. mediacja pozasądowa (bez skierowania organu procesowego).

Jaka jest podstawa prowadzenia mediacji?

Mediacje w sprawach karnych prowadzi się na podstawie postanowienia policji, prokuratora lub sądu. Organ procesowy może według swojego uznania skierować sprawę do mediacji. Może także zrobić to na wniosek lub za zgodą pokrzywdzonego lub oskarżonego (podejrzanego). Wystarczy złożyć wniosek zawierający prośbę o skierowanie sprawy do mediacji na policji, prokuratorowi lub do sądu.

Mediacje w sprawach nieletniego prowadzi się na podstawie postanowienia wydanego przez sędziego rodzinnego. Postanowienie może być wydane z urzędu lub na wniosek stron/y albo za ich zgodą.

Ważne: Wniosek dotyczący skierowania do mediacji nie musi mieć uzasadnienia. Można go złożyć ustnie do protokołu przesłuchania lub protokołu rozprawy.

Pokrzywdzony i sprawca mogą także w każdym czasie, bez skierowania organu procesowego, przyjść do mediatora i prosić o przeprowadzenie mediacji między nimi.

Jak długo trwa mediacja ?

W sprawach karnych mediacja trwa do 1 miesiąca. Jeśli jednak pokrzywdzony i oskarżony (podejrzany) widzą możliwość zawarcia porozumienia, ale czas wyznaczony na przeprowadzenie mediacji jest dla nich zbyt krótki, powinni poinformować o tym mediatora. Mediator składa wtedy do organu procesowego wniosek o przedłużenie mediacji na czas dalszy, konieczny do znalezienia przez strony sposobu rozwiązania konfliktu.

W sprawach nieletniego czas na przeprowadzenie mediacji to 6 tygodni. W wyjątkowych wypadkach mediator może złożyć wniosek o przedłużenie tego okresu na czas nie dłuższy niż 14 dni.

Co pokrzywdzony i sprawca mogą osiągnąć w wyniku mediacji ?

W wyniku spotkania mediacyjnego pokrzywdzony i sprawca mają szansę rozwiązać swój spór samodzielnie, nie zrywając relacji między sobą. Mogą sami decydować o swoim życiu, bez udziału sądu, który rozstrzygnie ich konflikt. Wypracować warunki ugody, która będzie satysfakcjonowała obie strony. Daje to pewność, że ugoda będzie wykonana przez sprawcę szybko i bez zbędnych kosztów.

Pokrzywdzony może otrzymać naprawienie szkody, zadośćuczynienie swojej krzywdzie zgodnie ze swoimi potrzebami i oczekiwaniami. Sprawca, jeśli zadośćuczyni pokrzywdzonemu ma szansę na łagodniejsze potraktowanie przez sąd.

Ważne: Treść ugody mediacyjnej nie jest dla sądu wiążąca. Oznacza to, że sąd może uwzględnić wypracowane przez strony porozumienie i przenieść je do treści orzeczenia, ale nie ma takiego obowiązku. W każdym jednak przypadku sąd wydając rozstrzygniecie i decydując o rodzaju kary i jej wysokości lub środku wychowawczym (poprawczym) orzekając w sprawie musi wziąć pod uwagę fakt zawarcie przez strony porozumienia.

Jak przebiega spotkanie pokrzywdzonego i sprawcy na mediacji?

Mediator spotyka się w pierwszej kolejności ze sprawcą, wyjaśnia mu istotę mediacji, zasady postępowania mediacyjnego, wskazuje korzyści jakie mogą wystąpić, jeżeli dojdzie do spotkania stron i wspólnej rozmowy o konflikcie. Po wyrażeniu przez sprawcę zgody na mediację, taką samą rozmowę mediator przeprowadza z pokrzywdzonym. Jeżeli pokrzywdzony wyrazi zgodę na mediację, dochodzi do wspólnego spotkania, na którym strony, przy pomocy mediatora, rozmawiają o konflikcie i szukają wspólnie jego rozwiązania.

W przypadku mediacji z nieletnim, a także gdy pokrzywdzony jest małoletni, w spotkaniach biorą udział ich rodzice lub opiekunowie.

Przy spotkaniu mediacyjnym stron mogą być obecne także inne osoby, np. adwokaci stron czy osoby wspie-

rające. Konieczna jest na to zgoda obu stron konfliktu oraz akceptacja mediatora. Osoby te nie mogą podejmować decyzji za strony, czy je reprezentować. Pokrzywdzony i sprawca mogą korzystać z porady lub pomocy tych osób. Obecność osoby trzeciej w spotkaniu nie może naruszyć równowagi stron.

Ważne: Pokrzywdzony i sprawca (w przypadku nieletniego także i jego rodzice lub opiekunowie prawni) są gospodarzami procesu mediacji, partnerami w rozmowie, autorami wypracowanego rozwiązania. Mediator zarządza procedurą mediacji, czuwa nad tym, aby zasady i reguły spotkania były przestrzegane przez wszystkich uczestników spotkania, wspiera ich, pomaga stronom sformułować ugodę.

Możliwe jest również prowadzenie mediacji pośredniej, kiedy pokrzywdzony i sprawca nie spotykają się ze sobą. Mediator pełni wtedy rolę pośrednika przekazującego stronom wzajemnie zgłaszane przez nich potrzeby i oczekiwania.

Kim jest mediator?

Mediator jest osobą bezstronną, wspierającą pokrzywdzonego i sprawcę we wzajemnym wysłuchaniu, przedstawieniu swoich racji, potrzeb i oczekiwań, znalezieniu źródła konfliktu i wypracowaniu akceptowalnego przez obie strony porozumienia. Jest profesjonalistą, prowadzi mediację w sposób zapewniający pokrzywdzonemu poczucie bezpieczeństwa, w czasie i tempie odpowiadającym obu uczestnikom. Mediator dba o równowagę stron.

Mediator prowadzący mediację w sprawie nieletniego sprawcy czynu karalnego lub wykazującego przejawy demoralizacji posiada ponadto specjalistyczną wiedzę i wykształcenie z zakresu problematyki rodzinnej i nieletnich.

Listy mediatorów i instytucji godnych zaufania prowadzących mediacje w sprawach karnych i z nieletnim sprawcą czynu karalnego prowadzą prezesi sądów okręgowych. Informacje o mediatorach można także uzyskać na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl).

Ważne: Strony mogą prosić o zmianę osoby mediatora. W tym celu każda z nich powinna na piśmie złożyć do sądu wniosek, wskazując przyczynę. Decyzja o zmianie osoby mediatora należy do organu, który skierował sprawę do mediacji. Jeśli mediacja została skierowana do instytucji godnej zaufania, bez wskazywania mediatora przez sąd, wystarczy jeśli taka prośba zostanie złożona do władz instytucji godnej zaufania.

Co to jest ugoda mediacyjna i jakie jest jej znaczenie prawne?

Ugoda mediacyjna jest dokumentem wypracowanym przez strony w obecności i przy pomocy mediatora.

Pisemne porozumienie stron zawarte przed mediatorem wiąże strony jak każda umowa prywatna i jako wspólnie wypracowana ugoda ta w praktyce jest często wykonywana w czasie krótkim od jej zawarcia. Ugoda mediacyjna nie ma jednak takiej mocy jak ugoda zawarta przed sądem. Z tego powodu sąd nie może jej nadać

klauzuli wykonalności. Ugoda zawarta przed mediatorem jest natomiast dla sądu propozycją wskazującą, jak strony widzą rozwiązanie swojego konfliktu. Postanowienia ugody mediacyjnej sąd może włączyć do treści orzeczenia i wtedy, po jego uprawomocnieniu, można domagać się wykonania tych postanowień w drodze egzekucji komorniczej (po nadaniu orzeczeniu sądu klauzuli wykonalności).

Ugoda mediacyjna w sprawach karnych i z nieletnim wskazuje na naprawienie relacji między stronami oraz sposób naprawienia lub zadośćuczynienia za zdarzenie przestępcze.

Ugodę podpisuje pokrzywdzony, oskarżony (podejrzany) oraz mediator. W sprawach z nieletnim sprawcą czynu karalnego (wykazującego przejawy demoralizacji) lub gdy pokrzywdzonym jest osoba niepełnoletnia, ugodę podpisują również ich rodzice lub opiekunowie prawni.

Ważne: Nawet jeśli mediacja nie zakończy się zawarciem ugody, to nie oznacza, że zakończyła się niepowodzeniem. Uczestnictwo w mediacji, opowiedzenie o skutkach zdarzenia, wzajemne wysłuchanie się i znalezienie źródła konfliktu, pozwala stronom wyciszyć emocje, a bywa że wygasić konflikt.

Czy z przebiegu mediacji sporządza się jakieś dokumenty?

Niezależnie od tego, czy strony dojdą do porozumienia, mediator sporządza sprawozdanie z mediacji, w którym umieszcza jedynie informacje o dacie spotkań, wyrażeniu zgody na mediację oraz czy doszło do zawarcia porozumienia czy też nie. W przypadku ugody do sprawozdania dołączona jest jej treść, podpisaną przez strony i mediatora. W sprawozdaniu mediator nie opisuje przebiegu mediacji, stanowisk i propozycji stron, nie wskazuje także, która ze stron nie wyraziła zgody na mediację lub z mediacji zrezygnowała. Daje to uczestnikom procedury mediacyjnej gwarancję, że to co powiedzieli oni na mediacji nie zostanie ujawnione w trakcie postępowania karnego.

Jakie są koszty mediacji?

Koszty mediacji karnej i z nieletnim sprawcą czynu karalnego pokrywa w całości Skarb Państwa. Natomiast jeśli strony same zgłosiły się do mediatora (bez skierowania sądu, prokuratora lub policji), to one pokrywają koszty mediacji. W takim przypadku wysokość wynagrodzenia za mediację jest ustalana przez strony i mediatora przed rozpoczęciem mediacji.

Jakie są konsekwencje dla osoby, która nie wyraża zgody na uczestnictwo w mediacji, nie przystąpiła do mediacji lub cofnęła wcześniej wyrażoną zgodę na mediację?

Mediacja jest procesem dobrowolnym. Dlatego jeśli strona nie wyraziła zgody na mediację lub cofnęła wcześniej wyrażoną zgodę albo jeśli nie przystąpiła do mediacji, nie pociąga to dla stron żadnych negatywnych skutków, a sprawa wraca do sądu do dalszego prowadzenia.

Wyrażenie zgody przez sprawcę na mediację i udział w mediacji nie jest przyznaniem się do winy. Wyrażenie zgody i udział pokrzywdzonego w mediacji nie oznacza słabości wobec sprawcy i przestępstwa.

Mediacja nie dostarcza dowodów, to prowadzący postępowanie karne i oskarżyciel publiczny (prokurator, policja) lub sąd mają obowiązek poszukiwania dowodów i prowadzenia czynności dowodowych.

Ważne: Mediacje to szybki, elastyczny i poufny proces otwierający możliwości rozwiązania problemu w sposób kreatywny. W procesie tym strony definiują swój konflikt i wspólnie szukają sposobu jego rozwiązania. Mediator jest tylko osobą pomagającą w rozmowie i znalezieniu najkorzystniejszego dla obu stron rozwiązania.

3. SĄDOWNICTWO POLUBOWNE/ARBITRAŻ

Co to jest sądownictwo polubowne/arbitraż?

Przez sądownictwo polubowne/arbitraż należy rozumieć przewidziany przez prawo sposób rozstrzygania sporów przez tzw. sąd polubowny – organ, który nie jest sądem powszechnym (państwowym), a jego uprawnienie do działania wynika z umowy stron. Sądy polubowne to instytucje niepaństwowe, funkcjonujące poza systemem sądownictwa powszechnego, przewidziane do rozstrzygania sporów cywilnych i gospodarczych. Arbitraż odznacza się większą prostotą postępowania, jest mniej sformalizowany.

Istotą sądownictwa polubownego jest rozstrzygnięcie sporu przez arbitra lub arbitrów, na wybór których strony mają bezpośredni lub pośredni wpływ.

Warto wskazać, że od 10 grudnia 2005r. właściwość sądów polubownych została rozszerzona na wszelkie spory majątkowe i niemajątkowe, które mogą być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty. Oznacza to, że orzecznictwu sądów polubownych mogą zostać poddane także sprawy pracownicze i spory ze stosunku spółki, gdy umowa spółki albo statut przewidują taką możliwość (to samo dotyczy statutu spółdzielni czy stowarzyszenia). Sprawy pracownicze strony mogą jednak poddać pod orzecznictwo arbitrażu dopiero po wyniknięciu sporu, co należy rozumieć jako działanie ustawodawcy idące w kierunku ochrony pracownika. Istotną zmianą jest także możliwość korzystania z sądów polubownych w innych państwach, które mają na listach arbitrów wielu znanych specjalistów z różnych dziedzin. Taka możliwość jest przydatna szczególnie w sporach międzynarodowych, gdyż strony mogą wybrać sąd polubowny najbliższy rzeczywistego miejsca sporu. W przypadku wniesienia sprawy do polskiego sądu powszechnego, sąd ten uwzględnia zgłoszony przez pozwanego przed wdaniem się w spór zarzut zapisu na zagraniczny sąd polubowny.

Kontrola sądu powszechnego w stosunku do orzeczeń (ugód) wydanych przez sąd polubowny za granicą jest kontrolą w dużej mierze sformalizowaną. Sąd w trakcie postępowania o uznanie lub stwierdzenie wykonalności nie bada zasadności roszczenia ani podstaw materialnych jego istnienia. Można wyróżnić dwa zakresy kontroli: z inicjatywy stron i przez sąd z urzędu. Szerszy zakres ma kontrola wynikająca z inicjatywy stron.

Sąd powszechny ocenia zasadność przytoczonej przez stronę podstawy, opierając się na treści akt przekazanych przez zagraniczny sąd polubowny. Gdy kontrola sądu podjęta jest z urzędu, sąd bada, czy przedmiot sporu może być rozstrzygany w drodze arbitrażu i czy orzeczenie nie jest sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego kraju, w którym ma nastąpić wykonanie tego orzeczenia.

Warto zapamiętać , że:

- sądy polubowne są niezależne od sądów powszechnych, a ich wyroki mają równą moc prawną,
- w zasadzie sądy te rozstrzygają wszelkie spory majątkowe, pod warunkiem, że strony łączy stosunek cywilnoprawny,
- strony mogą same określić tryb postępowania, który ma być stosowany w toku rozpatrywania sprawy,
- strony sporu wspólnie wyznaczają arbitra (arbitrów) i godzą się na tak wydany wyrok,
- postępowanie jest – co do zasady - jednoinstancyjne, a od wyroku wydanego przez sąd polubowny nie przysługuje odwołanie. Można go jedynie kwestionować wnosząc skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego,

- jednoinstancyjność znacznie przyspiesza czas rozwiązywania sporu i uzyskania tytułu wykonawczego (średni czas rozstrzygania sporu wynosi 1 miesiąc).

W jakich formach prawnych mogą działać sądy polubowne?

Sądy polubowne mogą być powoływane przez strony dla rozstrzygnięcia określonego sporu i są to tzw. sądy *ad hoc* (powołane do rozstrzygnięcia konkretnego sporu) albo funkcjonują jako sądy stałe (zorganizowane instytucjonalnie, działające w różnych formach prawnych, w tym jako spółki handlowe, fundacje i stowarzyszenia). Stałe sądy polubowne z reguły działają przy izbach gospodarczych, stowarzyszeniach i fundacjach zajmujących się problematyką gospodarczą.
Sąd powołany do rozstrzygnięcia konkretnego sporu, przestaje istnieć po spełnieniu swojej roli.

Kto może zdecydować o rozpoznaniu sprawy przez sąd polubowny?

Sąd polubowny może zastąpić sąd powszechny, przejmując jego funkcje i kompetencje do rozstrzygnięcia sporu, tylko wtedy, **gdy taka jest wola stron.**
Strony mogą same wybierać sobie arbitra lub arbitrów i tym samym decydować kto będzie rozstrzygał spór, a także określić zasady wyboru arbitrów, ustalić dowolną procedurę postępowania przed sądem polubownym, mając jednak na względzie potrzebę poszanowania obowiązującego prawa.

Ważne: Decyzja, czy chcesz, aby sąd polubowny, czyli sąd, który możesz sobie wybrać, o kompetencjach takich jak „normalny" sąd rozstrzygał Twój spór, należy do Ciebie.
Możesz wybrać: stały sąd polubowny albo sąd tylko dla rozpoznania Twojej sprawy.

Kto decyduje o miejscu postępowania?

Miejsce postępowania przed sądem polubownym wskazują strony, a w razie braku takiego wskazania określa je sąd polubowny biorąc pod uwagę:

- przedmiot postępowania,
- okoliczności sprawy,
- dogodność dla stron.

Jeżeli miejsce postępowania przed sądem polubownym nie zostało określone przez strony ani przez sąd polubowny, a orzeczenie kończące postępowanie w sprawie zostało wydane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wówczas uważa się, że miejsce tego postępowania znajdowało się na terytorium RP.
Ma to istotne znaczenie, bowiem sądom polskim przysługuje kompetencja w sprawach związanych z postępowaniem przed sądem polubownym tylko wówczas, gdy miejsce postępowania przed sądem polubownym znajduje się na terytorium RP, a także gdy przepisy przewidują czynności sądu powszechnego w związku z postępowaniem przed sądem polubownym, którego miejsce znajduje się poza granicami RP albo nie jest oznaczone.

Ważne: Ty decydujesz także o miejscu postępowania, a nawet jeśli tego nie zrobisz to i tak przy ustalaniu tego miejsca uwzględniana jest twoja wygoda.

Jaka jest podstawa prawna działania sądów polubownych?

Podstawę prawną funkcjonowania sądów polubownych, poza wolą stron wyrażoną w umowie, stanowią przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. W Części V "Sąd polubowny (arbitrażowy)" - (art. 1154 – 1217 k.p.c.) określone są uprawnienia, zakres działania oraz podstawowe zasady ich funkcjonowania. Obie nazwy: sąd polubowny i arbitraż są równoważne i mogą być używane zamiennie. Dopuszczalne jest zatem określanie postępowania przed sądem polubownym jako arbitrażowe (arbitraż), nie tylko w języku potocznym.
Szczegółowe zasady funkcjonowania stałych sądów polubownych określają zazwyczaj wewnętrzne regulaminy tych sądów.

Jaki warunek musi być spełniony aby sąd polubowny mógł rozstrzygać w sprawie?

Poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego wymaga zgody stron wyrażonej specjalną umową, zw. zapisem na sąd polubowny.

Co to jest zapis na sąd polubowny?

Zapis na sąd polubowny to umowa o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Jest to więc umowa, którą zawierają strony i w której ustalają, że w razie powstania sporu, poddają go pod rozstrzygnięcie sądowi polubownemu. Stwierdzenie to musi być jednoznaczne.
Umowa, mająca charakter zapisu na sąd polubowny **może dotyczyć sporu już istniejącego** i wówczas nazywana jest kompromisem, **albo sporu przyszłego** i wówczas nazywana jest klauzulą arbitrażową albo kontraktową.

Co powinien zawierać zapis na sąd polubowny?

Przede wszystkim należy wskazać jednoznacznie czego spór dotyczy lub może dotyczyć, czyli dokładnie oznaczyć przedmiot sporu albo stosunek prawny, z którego spór wynikł lub może wyniknąć.
Ważne jest także, aby z treści zapisu na sąd polubowny wynikało, czy strony poddają spór pod sąd polubowny krajowy czy zagraniczny, stały czy sąd *ad hoc*. Jeśli ma to być sąd polubowny stały, to należy go oznaczyć w konkretny sposób, tak aby możliwe było ustalenie, o który sąd chodzi w danym przypadku. Jeśli ma to być sąd *ad hoc*, czyli taki, który będzie w razie potrzeby dopiero powołany – wystarczy tylko informacja, że spór rozstrzygnie sąd polubowny albo, że spór zostanie rozstrzygnięty przez arbitra (arbitrów).
Strony mogą wskazać w umowie osobę arbitra lub arbitrów albo określić kryteria, według których będzie on wybierany w razie zaistnienia takiej potrzeby oraz sposób wyboru.

W jakiej formie należy sporządzić zapis na sąd polubowny?

Zapis na sąd polubowny powinien być sporządzony na piśmie. Wystarczy jednak, gdy strony wymieniły między sobą pisma, w których każda ze stron wyraziła wolę rozpoznawania sprawy przez sąd polubowny, albo też takie oświadczenia zostały złożone w jakiejkolwiek innej formie porozumiewania się na odległość, forma ta musi umożliwić możliwość ich utrwalenie (np. poczta elektroniczna).
Na takie oświadczenie, że strony chcą, by sprawę rozpoznawał sąd polubowny trzeba się powołać w umowie.

Każda ze stron musi własnoręcznie podpisać umowę.

Przykładowe wzory zapisu na sąd polubowny w formie tzw. klauzuli arbitrażowej w umowie regulującej określony stosunek prawny i zapisu na sąd polubowny sporu przyszłego są przedstawione na załączonej do informatora płycie CD.

Ważne: Zapis na sąd polubowny może mieć różną formę. Może to być element, fragment, jedno z postanowień innej, szerszej umowy określającej stosunki pomiędzy stronami. Może też być zupełnie odrębną umową. Zapis na sąd polubowny, sporządzony sposób zupełnie dowolny, bez zachowania przewidzianej przepisami formy nie wywołuje skutków prawnych, czyli nie ma żadnego znaczenia prawnego. Jest po prostu nieważny. Zapis na sąd polubowny może więc przybrać formę postanowienia zawartego w umowie głównej, dotyczącej innego stosunku prawnego (klauzula arbitrażowa zachowuje autonomiczny charakter w ramach umowy głównej) lub odrębnej umowy o poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporu już istniejącego.

Jakie są cechy umowy o zapis na sąd polubowny?

Podstawowe cechy umowy o zapis na sąd polubowny to:

- duża swoboda stron w ustalaniu jej treści, w tym nawet możliwość ustalania sposobu rozstrzygania sporu,
- bezwzględny wymóg zachowania zasady równości stron,
- bezskuteczność postanowień naruszających zasadę równości stron, co oznacza, że w zapisie na sąd polubowny nie można zawierać postanowień, które naruszałyby równość stron. Nie można na przykład zastrzec, że sąd polubowny będzie badał jedynie obowiązki jednej strony, a nie będzie brał pod uwagę jej uprawnień. Takie postanowienia będą bezskuteczne, to znaczy, że traktuje się je tak, jakby nie istniały,
- niedopuszczalność objęcia zapisem wszystkich spraw, jakie mogą wyniknąć pomiędzy stronami, bez oznaczenia konkretnego stosunku prawnego. Oznacza to, że zapis na sąd polubowny musi dotyczyć lub wynikać z konkretnych stosunków prawnych. Nie można dokonać zapisu, w którym stwierdzi się, że poddaje się pod rozstrzygnięcie sądu polubownego wszystkie sprawy związane z określoną osobą.

Ważne: Postanowienia umowy o zapis na sąd polubowny mogą być dowolne, ale nie mogą być sprzeczne z prawem.

Czy można wnieść powództwo do sądu powszechnego, jeśli wcześniej zawarto umowę o zapis na sąd polubowny?

Zasadniczo nie powinno się wnosić do sądu powszechnego spraw, które objęte są zapisem na sąd polubowny. Jednak w razie wniesienia takiej sprawy przez powoda (wnioskodawcę), działanie sądu uzależnione jest od postępowania pozwanego (uczestnika postępowania). Pozwany lub uczestnik postępowania ma prawo wskazać na fakt, że sprawa jest objęta zapisem na sąd polubowny i jeśli to uczyni, wówczas sąd odrzuci pozew lub wniosek o wszczęcie postępowania. Jeśli natomiast pozwany (uczestnik postępowania) tego nie uczyni, wówczas sąd powszechny może sprawę rozpoznawać.

Jeśli strona lub uczestnik postępowania, mimo zapisu na sąd polubowny wniosła sprawę do sądu powszechnego, jej przeciwnik może nadal podejmować czynności w celu rozpoznania sprawy przez sąd polubowny.

Ważne: Treść zapisu na sąd polubowny jest istotna. Kształtuje bowiem całe postępowanie arbitrażowe, poczynając od jego wszczęcia, aż do ewentualnej skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego. Taka skarga często opiera się na zarzutach dotyczących ważności i prawidłowości zapisu na sąd polubowny.
Od tego co zostało zapisane w treści zapisu na sąd polubowny zależy przebieg postępowania przed sądem polubownym.

Jakie są skutki prawne zapisu na sąd polubowny?

Poprzez zawarcie umowy o zapis na sąd polubowny, sąd polubowny jest uprawniony do rozstrzygania sporu, którego dotyczy zapis. W takim przypadku dochodzi do wyłączenia właściwości sądu powszechnego.

Ważne: Sąd polubowny nie może rozpoznawać spraw, co do których strony nie wyraziły takiej woli w zapisie na sąd polubowny.

Czy dopuszczalna jest zmiana lub uzupełnienie zapisu na sąd polubowny?

Zmiana lub uzupełnienie zapisu są możliwe. Strony mogą ich dokonać zarówno przed rozpoczęciem postępowania przed sądem polubownym, jak i w każdym jego stadium. Zawsze jednak muszą to zrobić w formie pisemnej.

Jakie sprawy mogą być rozpoznawane przez sądy polubowne?

Tzw. właściwość rzeczowa sądu polubownego obejmuje spory, które sąd powszechny rozpoznaje w trybie procesu cywilnego i w postępowaniu nieprocesowym. Właściwość rzeczowa określa, któremu z tych sądów podlega dana sprawa. Większość spraw rozpoznają sądy rejonowe, natomiast sądy okręgowe rozpoznają te, które zostały dla nich wyraźnie zastrzeżone w przepisach.
Postępowanie nieprocesowe, to jeden z dwóch zasadniczych sposobów rozpoznawania spraw cywilnych przez sąd. Jest to równoległy do procesu cywilnego tryb postępowania. Zasadą jest, że sąd cywilny rozpoznaje sprawy w procesie cywilnym. Przepisy przewidują jednak, że niektóre sprawy są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym (np.: sprawy o stwierdzenie nabycia spadku, dział spadku, zniesienie współwłasności, podział majątku, o rozgraniczenie nieruchomości, zasiedzenie i inne).
Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego każdy spór o prawa majątkowe lub o prawa niemajątkowe – mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty.
Prawa majątkowe to prawa, które wiążą się z uzyskaniem jakiejś korzyści majątkowej albo których przedmiotem są określone wartości majątkowe. Sprawy te mogą dotyczyć pieniędzy, rzeczy ruchomych, nieruchomości i innych wartości (np.: sprawa o zapłatę określonej kwoty pieniędzy, o wydanie rzeczy, o dział spadku, o podział majątku).

Prawa niemajątkowe to prawa, które nie wiążą się z uzyskaniem jakichś korzyści majątkowych (np. sprawy związane ze stanem cywilnym określonych osób, sprawy o stwierdzenie nabycia spadku, rozstrzygnięcie kontaktów z dziećmi).

Co to znaczy, że sądy polubowne mogą rozstrzygać tylko sprawy mogące być przedmiotem ugody sądowej?

Nie wszystkie sprawy mogą być rozpoznawane przez sąd polubowny, ale jedynie te, których charakter wskazuje na to, że mogą być zakończone przez strony ugodą sądową.

Ugoda sądowa to szczególny rodzaj umowy zawartej między stronami, w której strony samodzielnie ustalają między sobą określone prawa i obowiązki. Jest ona zawierana przed sądem i podlega kontroli sądu, tak by nie była sprzeczna z prawem. Ugodą sądową nie mogą zostać zakończone takie sprawy, w których charakter stosunków prawnych, praw lub roszczeń sprawia, że mogą być rozpoznane tylko przez sąd państwowy. Do takich spraw należą na przykład: stosunki małżeńskie niemajątkowe, władza rodzicielska, prawa stanu cywilnego, pochodzenie dziecka, uznania za zmarłego.

Ważne: Dopuszczalny jest także zapis obejmujący spory z zakresu prawa pracy. Może on być jednak dokonany tylko po powstaniu sporu, a nie jak w innym przypadkach również przed powstaniem sporu i wymaga zachowania formy pisemnej.

Pewne **ograniczenie podmiotowe** wynika z art. 1163 k.p.c., zgodnie
z którym zapis na sąd polubowny zawarty w statucie lub umowie spółki wiąże wszystkich wspólników (akcjonariuszy) oraz samą spółkę także co do sporów dotyczących uchwał. Interpretacja tego przepisu wskazuje na wyłączenie spod związania zapisem na sąd polubowny członków organów spółki, co oznacza, że do nich taki tryb postępowania nie może mieć zastosowania.

Jaki jest skład sądu polubownego?

Strony mogą w umowie określić liczbę arbitrów. Może to być jeden arbiter albo kilku, przepisy nie zawierają w tym zakresie żadnych ograniczeń. Jeśli strony tego nie określą w umowie, powołuje się sąd polubowny w składzie trzech arbitrów.

Umowa nie może przyznawać jednej ze stron większych uprawnień do ustalenia składu sądu polubownego. Takie postanowienia umowy są bezskuteczne.

Kto może być arbitrem i kto go wybiera?

Arbitrem może być osoba fizyczna bez względu na obywatelstwo, mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Arbitrem nie może być sędzia państwowy (nie dotyczy to sędziów w stanie spoczynku). Arbitrem może więc być każdy, kogo wybiorą strony, poza ograniczeniami wynikającymi z ustawy.

Strony mają wpływ na wybór osoby arbitra, skład liczbowy sądu polubownego, a także przesłanki wyłączenia arbitra. Jeśli chodzi o wyłączenie arbitra, to strony mogą samodzielnie ustalić, w jakich przypadkach określony arbiter nie może rozpoznawać ich sprawy.

Ważne: Strony mogą określić dodatkowe kwalifikacje, jakie powinien spełniać arbiter powołany do rozstrzygnięcia ich sporu, takie jak: wiek, wykształcenie, znajomość języka obcego, doświadczenie.
Umowa stron może też przewidywać powołanie arbitra przez osobę trzecią. W określonych w ustawie okolicznościach każda ze stron może wystąpić do sądu z wnioskiem o powołanie arbitra lub arbitra przewodniczącego. Arbitra można wybrać z list arbitrów prowadzonych przez większość stałych sądów polubownych.

Jakie przepisy określają sposób wyboru arbitra?

Strony w umowie o zapis na sąd polubowny mogą uzgodnić sposób powołania arbitrów, a jeśli nie uzgodnią, stosuje się odpowiednie reguły wynikające z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego:

- jeżeli sprawa ma być rozpoznawana przez sąd polubowny składający się z nieparzystej liczby arbitrów, każda ze stron powołuje równą liczbę arbitrów, a następnie arbitrzy powołują arbitra przewodniczącego. Każda ze stron może więc powołać swoich arbitrów,
- jeżeli strona nie powoła arbitra lub arbitrów w terminie miesiąca od dnia otrzymania żądania drugiej strony, aby to uczyniła, lub jeżeli arbitrzy powołani przez strony nie powołali arbitra przewodniczącego w terminie miesiąca od dnia ich powołania, arbitra lub arbitrów lub arbitra przewodniczącego powołuje sąd powszechny na wniosek którejkolwiek ze stron,
- jeżeli sprawa ma być rozpoznawana przez jedynego arbitra, a w terminie miesiąca od dnia, w którym jedna ze stron zwróciła się o wspólne powołanie arbitra, strony tego nie uczyniły, arbitra powołuje sąd powszechny na wniosek którejkolwiek ze stron,
- jeżeli sprawa ma być rozpoznawana przez sąd polubowny składający się z parzystej liczby arbitrów, każda ze stron powołuje równą liczbę arbitrów, a arbitrzy wybierają ze swego grona przewodniczącego,
- jeżeli strona nie powoła arbitra lub arbitrów w terminie miesiąca od dnia otrzymania żądania drugiej strony, aby to uczyniła lub jeżeli arbitrzy powołani przez strony nie wybrali arbitra przewodniczącego w terminie miesiąca od dnia ich powołania, arbitra lub arbitrów lub arbitra przewodniczącego powołuje sąd powszechny na wniosek którejkolwiek ze stron.

Ważne: Sąd powszechny bierze pod uwagę kwalifikacje, jakie arbiter powinien mieć stosownie do porozumienia stron oraz inne okoliczności, które zapewniają powołanie na arbitra osoby niezależnej i bezstronnej. Powołując jedynego arbitra albo arbitra przewodniczącego w sporze między stronami mającymi miejsce zamieszkania lub siedzibę w różnych państwach, sąd powszechny powinien rozważyć potrzebę powołania osoby niezwiązanej z żadnym z tych państw.

Kto ocenia działania arbitra?

Ocena wiedzy, kwalifikacji i pracy arbitra należy do stron. Kontrola działalności arbitrów jest poza kompetencją sądu powszechnego. Sąd ten jedynie na wniosek stron może dokonać oceny, czy na skutek działalności arbitrów lub też popełnionych przez nich błędów, wynikła dla stron jakaś szkoda. Poza ustaleniem samej szkody i jej rozmiarów, sąd powszechny nie ma środków prawnych upoważniających do kontrolowania i ingerencji w działalność arbitrów.

Arbiter musi przestrzegać zasad etyki właściwych dla sędziów sądów powszechnych, takich jak:

- niezależność i bezstronność,
- staranność i rzetelność we wszystkich czynnościach postępowania,
- sumienność, prawość i rozwaga przy rozstrzyganiu spraw,
- poufność w zakresie związanym z pełnionymi obowiązkami arbitra.

Czy dopuszczalne jest wyłączenie arbitra?

Wyłączenie arbitra jest możliwe w przypadku:

- zaistnienia okoliczności, które budzą uzasadnione wątpliwości co do jego bezstronności lub niezależności,
- gdy arbiter nie ma kwalifikacji określonych w umowie stron.

Czy możliwe jest odwołanie arbitra?

Strony mogą w każdym czasie złożyć zgodne oświadczenie na piśmie o odwołaniu każdego z arbitrów.
Na wniosek którejkolwiek ze stron, sąd powszechny może odwołać arbitra, jeżeli:

- jest oczywiste, że arbiter nie wykona swych czynności w odpowiednim terminie,
- jeżeli opóźnia się z wykonywaniem czynności bez uzasadnionej przyczyny.

Ważne: Strony mogą powołać także arbitra zastępczego. Arbiter zastępczy to taki, który został powołany na wypadek, gdyby jeden z arbitrów wskazanych przez strony nie mógł uczestniczyć w tym postępowaniu lub wydać orzeczenia (np. z przyczyn zdrowotnych, losowych). Zostaje wówczas zastąpiony arbitrem zastępczym.

Czy arbiter ma prawo do wynagrodzenia?

Arbiter ma prawo do wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych w związku z wykonywaniem czynności. Z tego tytułu strony odpowiadają solidarnie, (oznacza to, że strony są wspólnie odpowiedzialne za wynagrodzenie arbitrów, bez względu na istniejące między nimi stosunki). Wynagrodzenie arbitra przewodniczącego jest zwykle wyższe niż pozostałych.
Wynagrodzenie ustala się zwykle w drodze ich porozumienia ze stronami. Jeśli takie porozumienie nie nastąpiło, arbiter może żądać ustalenia wynagrodzenia przez sąd powszechny. Stałe sądy polubowne zasady pobierania opłat i przyznawania wynagrodzenia arbitrom określają zwykle w swoich regulaminach.
Generalną zasadą jest, że strona przegrywająca ponosi całość kosztów arbitrażu.

Jakie są zasady postępowania przed sądem polubownym?

Zasady postępowania przed sądem polubownym są następujące:

- jeżeli przepis ustawy nie stanowi inaczej, strony mogą uzgodnić zasady i sposób postępowania przed sądem polubownym. Jeśli tego nie zrobią - sąd polubowny może, uwzględniając przepisy ustawy, prowadzić postępowanie w taki sposób, jaki uzna za właściwy,
- sąd polubowny nie jest związany przepisami o postępowaniu przed sądem powszechnym,
- strony powinny być traktowane równo, każda ze stron ma prawo do wysłuchania i przedstawienia swo-

ich racji i dowodów na ich poparcie,

- jeżeli strony nie uzgodniły inaczej, sąd polubowny niezależnie od ustalonego miejsca postępowania, może wyznaczyć posiedzenie w każdym miejscu, jakie uzna za stosowne dla odbycia narady arbitrów albo dla przeprowadzenia dowodów,
- jeżeli strony nie uzgodniły inaczej, postępowanie przed sądem polubownym rozpoczyna się w dniu, w którym pozwanemu doręczono pismo zawierające żądanie rozpoznania sprawy w tym postępowaniu (tzw. wezwanie na arbitraż),
- wezwanie na arbitraż powinno dokładnie określić strony i przedmiot sporu oraz wskazywać zapis na sąd polubowny, na podstawie którego postępowanie ma być prowadzone, a także zawierać wyznaczenie arbitra, jeżeli należy to do strony, która dokonuje wezwania na arbitraż,
- jeżeli strony nie uzgodniły inaczej, o języku lub językach postępowania decyduje sąd polubowny,
- w terminie uzgodnionym przez strony lub, jeżeli strony tego nie uzgodniły, w terminie wyznaczonym przez sąd polubowny powód powinien wnieść pozew, a pozwany może złożyć odpowiedź na pozew,
- do pozwu i odpowiedzi na pozew strony mogą dołączyć dokumenty, jakie uznają za stosowne,
- jeśli strony nie uzgodniły inaczej, sąd polubowny decyduje o tym, czy przeprowadzić rozprawę w celu przedstawienia przez strony twierdzeń lub dowodów na ich poparcie, czy też postępowanie będzie prowadzone na podstawie dokumentów i innych pism, bez wyznaczania rozprawy,
- strony powinny być odpowiednio wcześnie zawiadomione o rozprawie oraz posiedzeniach sądu polubownego, odbywanych w celu przeprowadzenia dowodów,
- wszelkie pisma składane przez stronę sądowi polubownemu powinny być doręczone drugiej stronie,
- obu stronom powinny być doręczone opinie biegłych oraz inne dowody na piśmie, które sąd polubowny może wziąć pod uwagę przy rozstrzyganiu sporu,
- jeżeli strona nie stawi się na rozprawę lub nie przedstawi dokumentów, które obowiązana była przedłożyć, sąd polubowny może prowadzić postępowanie i wydać wyrok na podstawie zebranego materiału dowodowego. Jeśli jednak strona usprawiedliwi swą bezczynność lub nieobecność, a strony inaczej nie postanowiły, wówczas sąd nie może prowadzić postępowania,
- jeżeli strony nie uzgodniły inaczej, sąd polubowny może wyznaczyć biegłego lub biegłych w celu uzyskania ich opinii.

Ważne: Poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego nie wyłącza możliwości zabezpieczenia przez sąd powszechny roszczeń dochodzonych przed sądem polubownym.

Zabezpieczenie roszczeń polega na udzieleniu tymczasowej ochrony, zmierzającej do tego, by pozwany (uczestnik postępowania) nie miał możliwości podjęcia czynności, które spowodowałyby niemożliwość wykonania przyszłego orzeczenia. Zabezpieczenie takie może polegać między innymi na zajęciu przysługującej pozwanemu ruchomości, wynagrodzenia za pracę, wierzytelności lub innego prawa majątkowego; wpisaniu do księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości należącej do pozwanego hipoteki przymusowej, ustanowieniu zakazu zbywania lub obciążania nieruchomości, a także na innych czynnościach, w zależności od charakteru sprawy i tego co jest przedmiotem sporu między stronami. Takie postępowanie zabezpieczające ma charakter pomocniczy i odrębny od postępowania wywołanego wniesieniem pozwu lub wniosku do sądu

polubownego.

Sąd polubowny również może wydać postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia i tylko od strony zależy, czy taki wniosek skieruje do sądu powszechnego, czy polubownego. Wniosek o udzielenie zabezpieczenia powinien spełniać wszystkie wymagania dla pisma procesowego. Musi więc zawierać:

- wskazanie stron i ich adresów,
- wskazanie sądu, do którego wniosek jest adresowany, jeśli toczy się już postępowanie w tej sprawie – wskazanie sygnatury akt sprawy,
- dokładne określenie o co się wnosi,
- powinien zawierać wskazanie, w jaki sposób sąd, do którego składa się wniosek o zabezpieczenie, powinien zabezpieczyć roszczenie, zawierać uzasadnienie tego wniosku, a także uprawdopodobnienie przedstawianych w nim okoliczności. Uprawdopodobnienie takie powinno polegać na przedstawieniu dokumentów, rzeczy i innych dowodów, które choćby częściowo wskazują, że twierdzenia zawarte we wniosku mogą być prawdziwe. Wniosek taki koniecznie musi być podpisany przez stronę (lub jej przedstawiciela), która go składa. Nadto musi być złożony w tylu egzemplarzach, ile jest stron postępowania wraz z powołanymi w nim załącznikami (lub ich kopiami).

Jaka jest moc prawna wyroku sądu polubownego?

Wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta **mają moc prawną równą z wyrokiem lub ugodą zawartą przed sądem powszechnym po ich uznaniu przez sąd powszechny albo stwierdzeniu przez sąd powszechny ich wykonalności**. Uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego stanowi swego rodzaju zatwierdzenie tego wyroku przez sąd powszechny, przy czym odmowa takiego zatwierdzenia możliwa jest wyłącznie w ściśle określonych przypadkach. Sąd powszechny nie bada wyroku sądu polubownego pod kątem prawidłowości rozstrzygnięcia.

Nie ma konieczności prowadzenia postępowania o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego, jeśli strona dobrowolnie go wykona.

Po zakończeniu rozpoznania sprawy sąd polubowny składa akta sprawy wraz z oryginałem wyroku w tym sądzie powszechnym, który byłby właściwy do rozpoznania sporu, gdyby strony nie dokonały zapisu na sąd polubowny.

Ważne: O uznaniu albo stwierdzeniu wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed tym sądem zawartej, sąd powszechny orzeka na wniosek strony.

Większość rozstrzygnięć sądu polubownego wykonywana jest przez strony dobrowolnie.

Co powinien zawierać wniosek o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego?

Do wniosku o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego strona powinna załączyć:

- oryginał lub poświadczony przez sąd polubowny odpis jego wyroku lub ugody przed nim zawartej,
- oryginał zapisu na sąd polubowny lub urzędowo poświadczony jego odpis,
- jeżeli wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta albo zapis na sąd polubowny nie są sporządzone w języku polskim, strona jest obowiązana dołączyć uwierzytelnioną wersję przetłumaczoną na język polski (tj. tłumaczenie dokonane przez tłumacza przysięgłego).

Ważne: Sąd powszechny stwierdza wykonalność wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, nadających się do wykonania w drodze egzekucji, nadając im klauzulę wykonalności. Stwierdzenie wykonalności dotyczy takich orzeczeń sądu polubownego, które w ogóle nadają się do tego, by być egzekwowane przez komornika (np. zasądzenie określonej kwoty pieniężnej, nakaz wydania rzeczy). Jeśli wyrok sądu polubownego nie ma takiego charakteru, nie stwierdza się jego wykonalności, lecz dokonuje się jego uznania.

Kiedy sąd powszechny odmawia uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej?

Sąd powszechny odmawia uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, jeżeli:

- zgodnie zobowiązującym prawem spór nie może być poddany pod rozstrzygnięcie sądu polubownego,
- byłoby to sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego).

Ważne: Po przeprowadzeniu postępowania o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego wyrok ten ma moc prawną na równi z wyrokiem sądu powszechnego.

Jak przebiega procedura uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej?

Niezależnie od tego, w jakim państwie wyrok sądu polubownego lub ugoda zostały wydane, podlegają uznaniu albo stwierdzeniu wykonalności na zasadach określonych w prawie polskim.
Zainteresowana strona zwraca się do sądu, który byłby właściwy dla rozpatrzenia sporu, **z wnioskiem o wydanie postanowienia o uznaniu albo stwierdzeniu wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej**. Sąd wyda takie postanowienie po stwierdzeniu, że według ustawy spór mógł być rozstrzygnięty przez sąd polubowny oraz, że wyrok jest zgodny z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego).
Stwierdzenie wykonalności ma miejsce w toku postępowania o nadanie klauzuli wykonalności. Nie prowadzi się w tym celu odrębnego postępowania. Po przeprowadzeniu kontroli formalnej orzeczenia arbitrażowego, sąd powszechny nadaje takiemu orzeczeniu klauzulę wykonalności.

Czy wyrok sądu polubownego może zostać uchylony?

Wyrok sądu polubownego wydany w Rzeczypospolitej Polskiej może zostać uchylony przez sąd tylko wtedy, gdy strona wniesie skargę o jego uchylenie zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego.
Jeżeli strony ustaliły, że postępowanie przed sądem polubownym będzie obejmowało więcej niż jedną instancję, skarga dotyczy ostatecznego wyroku sądu polubownego rozstrzygającego spór.

Kiedy jest możliwe uchylenie wyroku sądu polubownego?

Strona może w drodze skargi żądać uchylenia wyroku sądu polubownego, jeżeli:

- brak było zapisu na sąd polubowny,
- zapis jest nieważny, gdyż strona nie miała zdolności do czynności prawnych,
- zapis jest bezskuteczny, bowiem narusza zasadę równości stron,
- zapis utracił moc, gdyż sąd polubowny wskazany w zapisie nie przyjął sprawy do rozpoznania lub gdy rozpoznanie sprawy w ramach tego sądu okazało się z innych przyczyn niemożliwe,
- strona nie była należycie zawiadomiona o wyznaczeniu arbitra, o postępowaniu przed sądem polubownym lub w inny sposób była pozbawiona możności obrony swoich praw przed sądem polubownym,
- wyrok sądu polubownego dotyczy sporu nieobjętego zapisem na sąd polubowny lub wykracza poza zakres takiego zapisu,
- skład sądu polubownego był niewłaściwy lub nie zachowano podstawowych zasad postępowania przed tym sądem,
- wyrok uzyskano za pomocą przestępstwa albo podstawą wydania wyroku był dokument podrobiony lub przerobiony,
- w tej samej sprawie między tymi samymi stronami zapadł prawomocny wyrok sądu powszechnego.

  Uchylenie wyroku sądu polubownego następuje także wtedy, gdy:

  - sąd stwierdził, że według ustawy spór nie może być rozstrzygnięty przez sąd polubowny,
  - wyrok sądu polubownego jest sprzeczny z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego).

Jakie są koszty postępowania przed sądem polubownym?

W zakresie kosztów postępowania przed sądem polubownym procedura jest podobna do obowiązującej w sądach powszechnych - przegrywający pokrywa koszty arbitrażu, a wcześniej obie strony wpłacają zaliczki.
Z reguły do obliczenia kosztów przed stałym sądem polubownym wykorzystuje się tabelę opłat, które zależą od wartości sporu.
Sądy polubowne są uprawnione do samodzielnego ustalania opłat za rozpoznanie sprawy. Jest możliwe, że strony poniosą niższe koszty, niż poniosłyby w postępowaniu przed sądem powszechnym, zwłaszcza w postępowaniu przed sądem *ad hoc*.
Stałe sądy polubowne ustalają taryfy opłat tw regulaminach, zatem z zasadami określania wysokości opłat tzw. wpisu sądowego można się wcześniej zapoznać i dokonać odpowiedniej kalkulacji. Wysokość opłat jest z reguły uzależniona, tak jak w sądach powszechnych, od wartości przedmiotu sporu. Tabele opłat są publikowane na stronach internetowych niektórych stałych sądów polubownych. Najczęściej jest to 75% wartości wpisu wnoszonego, jako opłata, do sądu powszechnego.

Jakie są korzyści poddania sporu do rozstrzygnięcia sądowi polubownemu ?

Strony decydując się na poddanie sporu do rozstrzygnięcia sądowi polubownemu mają możliwość:

- uzyskania rozstrzygnięcia sprawy zgodnie z jej specyfiką,
- wyboru arbitra o dużej wiedzy fachowej z dziedziny związanej z rozpoznawaną sprawą,
- wydania rozstrzygnięcia według wcześniej ustalonych, znanych reguł,
- oparcia rozstrzygnięcia na zasadach słuszności i dobrej wiary.

Ważne: Sądy polubowne umożliwiają szybsze rozstrzygnięcie sporu.

Koszty takiego postępowania mogą być niższe niż w sądzie powszechnym.

Strony mają wpływ na to, kto będzie rozstrzygał ich spór, mają bowiem decydujący wpływ na wybór arbitra. Tych uprawnień strony nie mają w postępowaniu przed sądem powszechnym.